

Prof. Dr. Enes Bikić *
Doc. Dr. Dubravko Grgić*

UGOVOR O OSIGURANJU

Sažetak

Osiguranje je privredna (gospodarska) djelatnost u kojoj se subjektima pruža zaštita od različitih opasnosti koje ugrožavaju njihovu imovinu ili tjelesni integritet. Predmet osiguranja mogu biti osobe, stvari (nekretnine, pokretnine) ili interesi iz pravnih odnosa (ugovornih ili vanugovornih), kao i razni drugi interesi pravne ili ekonomskog naravi. Osiguranje se može promatrati s pravnog, ekonomskog, tehničkog, sociološkog i dr. gledišta. Ljudska zajednica je suočena s postojanjem različitih opasnosti koje ugrožavaju pojedinca i kolektiv, te se zbog toga razvila svijest o potrebi organizirane zaštite od tih opasnosti. Ako se jedan rizik raspodijeli na više nositelja (atomizira), veća je sigurnost da će osoba koja je pretrpjela štetu zbog rizika koji im zajednički prijeti uspjeti ostvariti reparaciju odnosno naknaditi pretrpljenu štetu.

Ključne riječi: osiguranje, osiguratelj, ugovaratelj osiguranja, osiguranik, premija, osiguravajuće pokriće, osigurani slučaj, rizik, osigurana suma, građanska odgovornost.

**Pravni fakultet u Zenici*

**Pravni fakultet u Zenici*

I Pojam osiguranja

Pod pojmom pravo osiguranja¹ podrazumijevamo skup pravnih normi koje uređuju privrednu djelatnost osiguranja i pravne odnose iz ugovora o osiguranju. Pravni poslovi vezani uz privrednu djelatnost osiguranja nazi-vaju se poslovima osiguranja. Suživot ljudi podlježe međusobno različitim i isprepletenim pravnim pravilima. Ova pravila olakšavaju život i sprečavaju pojavu sporova i nasilja. Pravo osiguranja u sistemu savremenog privrednog prava čini posebnu i relativno samostalnu pravnu cjelinu. Šire promatrano, pravo osiguranja spada u pravni sustav privatnog prava. S obzirom na pravnu prirodu normi i predmet njihova reguliranja, pravo osiguranja možemo podijeliti na sljedeće logične cjeline: a) pravo osiguravajućih društava (statusno pravo); b) organizacijsko pravo osiguranja; c) pravo posredovanja i zastupanja u osiguranju; d) ugovorno pravo osiguranja; e) međunarodno privatno pravo osiguranja (kolizijska pravila).² Razvrstavanje osiguranja prema skupinama i vrstama važno je sa stajališta primjene, formuliranja zakonskih i autonomnih izvora prava, stručnog proučavanja, obračuna poslovnih rezultata, formiranja rezervi i posebnih računa za neke vrste osiguranja i dr. U BiH odnosno entitetima FBiH i RS djelimično je kodificirano pravo osiguranja, ono nije kodificirano jedinstvenim pravnim aktom, nego je svaki njegov segment uređen posebnim zakonskim aktom.

1. Izvori prava osiguranja

Osiguranje se tokom razvoja pojmovno i sadržajno odredilo kao specifičan ugovor s vlastitim pravnim obilježjima, što ga bitno razlikuje od ostalih tipiziranih pravnih poslova. Zbog svoje pravne prirode, ugovor o osiguranju u svakom pravnom sistemu podlježe kompleksnim rješenjima, a na šta ukazuje i činjenica da nijedan imenovani ugovor u Zakonu o obligacionom odnosima³ nije toliko detaljno uređen kao ovaj. Odredbama koje reguliraju ugovor o osiguranju se želi obuhvatiti sva ili skoro sva ona rešenja koja su nastala sa novim razvojem u svim oblastima ugovornog prava

1) Engl. *insurance law*, njem. *Versicherungsrecht*, franc. *droit des assurances*, tal. *diritto delle assicurazioni*.

2) Član 3. do 12. Zakona o osiguranju Federacije BiH, „Službene novine 23/2017 FBiH“ (dalje u tekstu: ZOS/17).

3) Zakon o obligacionim odnosima (u daljem tekstu ZOO), „Službeni list SFRJ“ broj 29/87; 39/85; 45/89; 57/89, preuzet je na osnovu Uredbe sa zakonskom snagom, „Službeni list RBiH“ broj 2/92, a pravnu snagu Zakona dobio je na osnovu potvrđivanja Uredbe sa zakonskom snagom, „Službeni list RBiH“ broj 13/94.

osiguranja, što zahtijeva značajno proširenje ili nadopunu već postojećih zakonskih pravila. Važan izvor prava osiguranja jesu opći i posebni uvjeti osiguranja, koji se donose za pojedine grupe i vrste osiguranja, najčešće na nivou profesionalnih udruženja. To su tzv. model-uvjeti koje ugovorne strane ne moraju da prihvate, ali to najčešće čine, uz određena manja ili veća prilagođavanja. Uvjeti se moraju drugoj ugovornoj strani prilikom sklapanja ugovora predočiti, moraju biti napisani jasno i razumljivo.⁴

Statusno pravo osiguranja uređuje položaj, organizacijske oblike i uvjete osnivanje društava za osiguranje, a te norme sadržane su u ZOS/17. Za pitanja statusne naravi koja nisu regulirana ZOS/17-om primjenjuju se pravila o privrednim društvima. Pravo posredovanja i zastupanja⁵ u osiguranju određuje statusni položaj posrednika (brokera) i zastupnika, uvjete za bavljenje tom djelatnošću, pravni položaj pri sklapanju ugovora o osiguranju i odgovornost posrednika i zastupnika. Ako neko pitanje nije posebno uređeno tim Zakonom, primijenit će se opća pravila o zastupanju i posredovanju iz ZOO. Odredbe ugovora o osiguranju sadržane u ZOO ne primjenjuju se na reosiguranje, osiguranje kredita (potraživanja) i plovidbena osiguranja. Na plovidbena osiguranja se primjenjuje Zakon o pomorskoj i unutarnjoj plovidbi⁶, a na ugovore o osiguranju u vazdušnom saobraćaju primjenjuje se Zakon o obligacionim odnosima i osnovama vlasničkopravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju.

2. Pravna priroda ugovora o osiguranju

Ugovor o osiguranju je takav ugovor u kome se jedna strana (osiguratelj; osiguravač; društvo za osiguranje) uz naplatu određene cijene (premije osiguranja) obavezuje svom suugovaratelju (ugovaratelju osiguranja; ugovaraču osiguranja) da će određenoj osobi (osiguraniku ili nekoj trećoj osobi) do određene visine (svote osiguranja, osigurnine) nadoknaditi štetu koja nastane osobama ili stvarima (predmetu osiguranja) ili isplatiti ugovorenu svotu, a koja se desi uslijed ugovorom predviđenih uzroka ili događaja (osigurani slučaj, rizik).⁷ Najznačajnije karakteristike ugovora o

4) J.Pak, *Pravo osiguranja*, Univerzitet Singidunum Beograd 2011., 187.

5) Zakon o posredovanju u privatnom osiguranju Federacije BiH, „Službene novine FBiH, broj 22/2005, 8/2010, 30/2016“. Zakon o posredovanju u privatnom osiguranju, „Službeni glasnik RS, broj 64/2006“.

6) „Službeni list SRJ“, broj 12/98.

7) Prema članu 897. ZOO: „Ugovorom o osiguranju obavezuje se ugovarač osiguranja da pla-

osiguranju jesu sljedeće: on je formalan, konsensualan, dvostran (sinalagmatičan), aleatoran, adhezioni, ugovor dobre volje i sa dugoročnim prestatcijama.⁸

Ugovor o osiguranju prema našem pravu je *formalan* i u pravilu se smatra sklopljenim kada su ugovorne strane potpisale polisu osiguranja ili listu pokrića.⁹ Odstupanja od ovog pravila su navedena u ZOO, ako je osiguravatelju učinjena pismena ponuda za sklapanje ugovora, a on je u roku od osam dana ne odbije, smatrati će se da prihvata ponudu (ako je potreban ljekarski pregled rok se produžava na trideset dana) i ugovor je sklopljen kada je ponuda prispjela osiguravatelju.¹⁰ Ovim ugovorom se stvaraju obaveze za obje ugovorne strane, tako da one moraju postići saglasnost volja o bitnim elementima ugovora čime mu daju *konsensualan* karakter. Na ugovor o osiguranju se primjenjuje opće pravilo da je ugovor za čije se sklopanje zahtijeva pismena forma punovažan, iako nije tako sklopljen, ako su ugovorne strane ispunile obaveze iz ugovora, osim ako iz cilja zbog kojeg je forma propisana očigledno ne proizlazi nešto drugo.¹¹ Pojedini autori su bili shvatanja da ugovor o osiguranju nije *dvostran*, jer osiguravatelj preuzima obavezu koja ne mora da nastane ako se ne ostvari rizik. Ugovor je dvostran kada se ugovorne strane obavežu jedna prema drugoj već prilikom sklapanja ugovora, a kod ugovora o osiguranju se strane obavezuju jedna prema drugoj tj. uzajamno, osiguranik je dužan dati podatke o riziku i platiti premiju, a osiguravatelj da pokrije rizik ukoliko se on ostvari.¹²

Aleatorni ugovori su takvi kod kojih u vrijeme njihovog sklapanja činidbe (prestacije) jedne ili obje ugovorne strane nisu određene nego su uvjetovane nekom neizvjesnom okolnošću. Ugovaratelj osiguranja pristupa ugovoru koji unaprijed priprema osiguratelj, kojeg on samo prihvata, tako da se najčešće zadovoljava potpisivanjem pismena koje mu je

ti određeni iznos organizaciji za osiguranje (osiguravač), a organizacija se obavezuje da, ako se ostvari događaj koji predstavlja osigurani slučaj, isplati osiguraniku ili nekom trećem licu naknadu odnosno ugovorenu svotu ili učini nešto drugo.“

8) J.Pak, 188.

9) Član 101. stav 1. ZOO.

10) Član 101. stav 4-7. ZOO. Uvjetima osiguranja mogu biti predvideni slučajevi u kojima ugovorni odnos iz osiguranja nastaje samim plaćanjem premije, jer ugovor ne mora biti sklopljen u pismenoj formi kada je to u isključivom interesu osiguranika.

11) Član 73. ZOO (konvalidacija ugovora).

12) Vidi više kod J.Pak, Pravo osiguranja, Univerzitet Singidunum Beograd 2011., 189.

prezentovano, čime se ovaj ugovor karakterizira kao *adhezionalni* ugovor.¹³ Osnovno pravilo za sve obligacione ugovore, u skladu sa principom savjesnosti i poštenja, je da se obaveze moraju uvjek ispunjavati u *dobroj vjeri*. Zakonodavac predviđa veoma oštре sankcije za ugovorne strane koje propuste obavijestiti o svim okolnostima koje su bitne za sklapanje ugovora o osiguranju, a koje su im poznate ili im nisu mogle ostati nepoznate.¹⁴ Ugovor o osiguranju je u interesu obje ugovorne strane, zbog čega se one obavezuju jedna prema drugoj, osiguratelj je dužan naknaditi štetu koja je posljedica osiguranog slučaja, isplatiti osiguranu sumu ili učiniti nešto drugo, dok druga strana je dužna platiti premiju, tako da ga sve to čini *dvostrano teretnim* ugovorom. Obaveze ugovornih strana traju sve vrijeme na koje je ugovor o osiguranju sklopljen, dakle on u sebi sadrži *dugoročne prestacije* i za jednu i za drugu stranu.

II Ugovor o osiguranju

Ugovor o osiguranju nastaje sporazumom ugovornih stranaka, ali je njihova volja znatno ograničena imperativnim pravnim pravilima koja su utvrđena zakonom. To su pravila koja se temelje na općim principima (načelima) ugovornog prava i posebnim načelima koja se primjenjuju na ugovor o osiguranju. Specifična tehnika osiguranja i položaj ugovornih strana, posebno slabije strane u ugovornom odnosu, utjecali su na to da se prava i obaveze ugovornih strana detaljnije reguliraju u odnosu na prava i obaveze iz drugih obligacionopravnih ugovora. Zakonsko reguliranje ugovora o osiguranju ima prioritetno za cilj da se onemogući da profesionalno i ekonomski jača ugovorna strana utvrdi uvjete osiguranja koji su pretežno njoj u interesu. Nizom imperativnih odredbi, koje su naročito brojne u obaveznom osiguranju, ostavlja se malo slobode ugovornim stranama da urede odnose u poslu osiguranja.¹⁵ Na ugovore o osiguranju koji se sklapaju na osnovu zakona koji predviđaju obvezno osiguranje (u saobraćaju, osiguranja raznih profesija, zagađivanja životne sredine itd.) primjenjuju

13) Zakonom je određeno da osiguravatelj mora dostaviti na uvid drugoj strani uvjete osiguranja i da ovaj potvrdi da su mu oni uručeni. U novije vrijeme pravo o zaštiti potrošača je u velikoj mjeri zaštitilo osiguranike i druge korisnike osiguranja.

14) Više kod A.Keglević, *Ugovorno pravo osiguranja*, Školska knjiga Zagreb 2016., 334. i nadne.

15) Član 900. stav 1. ZOO, ugovorom se može odstupiti od odredaba ZOO ako je to odstupanje izričito dopušteno ili je ostavljeno ugovornim stranama da postupe po svojoj volji. Odstupanje je dopušteno i ako je u u neсумњивом intersu osiguranika.

se ti posebni zakoni i odredbe ZOO u pogledu pitanja koja nisu regulirana posebnim zakonima. Cilj ograničenja autonomije volje kod ove vrste ugovora je uspostavljanje ravnoteže između interesa ugovornih strana, čime se omogućava zaštita osiguranika i oštećenih osoba.¹⁶ S druge strane, ugovaratelj osiguranja ima obavezu poduzeti propisane i ugovorene mjere koje su potrebne da se spriječi nastanak osiguranog slučaja, a ako on nastupi, dužan je poduzeti razumne mjere da se ograniče njegove štetne posljedice.¹⁷

1. Stranke u ugovoru o osiguranju

Stranke ugovora o osiguranju jesu s jedne strane ugovaratelj, a s druge osoba ili osobe koje s ugovarateljem sklapaju ugovor o osiguranju. Ugovaratelj je ugovorna strana koja je dužna obezbijediti osiguravajuće pokriće, a ugovaratelj osiguranja je subjekt koji je sklopio ugovor i ima obavezu platiti premiju osiguranja. Položaj ugovaratelja kao ugovorne strane koja sudjeluje u nastanku ugovora je prilično jasna i određena, dok se na strani njegova sukcontrahenta pojavljuju izvjesne terminološke komplikacije. Osoba koja s ugovarateljem sklapa ugovor o osiguranju ne mora uvijek biti identična osobi u čiju korist je ugovor sklopljen. Osoba koja je skloplila ugovor o osiguranju s ugovarateljem se u literaturi naziva ugovaratelj (ugovarač) osiguranja, a ona u čiju korist je posao sklopljen osiguranik. Korisnik osiguranja prema tome se upotrebljava kao opisani sinonim za osiguranika. Prema tome u ugovoru o osiguranju osobe koje su tim ugovorom vezane pojavljuju se u tri funkcije: s jedne strane ugovaratelj, s druge ugovaratelj osiguranja i osiguranik. Ove dvije posljednje funkcije mogu se, ali i ne moraju naći u jednoj te istoj osobi.

1.1. Ugovaratelj

Ugovaratelj je privredno društvo za osiguranje, koje je registrovano kao takvo i ima dozvolu nadležnog organa za nadzor za obavljanje poslova osiguranja. Dakle, djelatnost ugovaratelja je sklapanje i izvršavanje ugovora o osiguranju. Privredna društva koja se bave poslovima osiguranja moraju biti registrovana u formi dioničkih društava. Dionička društva za osiguranje, kao i sva druga dionička društva, se osnivaju radi sticanja dobiti, te moraju obezbijediti dovoljno sredstava za izvršavanje ugovorom preuzetih

16) J.Pak, 186.

17) Zvonimir Slakoper/Hrvoje Kačer/Axel Littenberger, *Osnove prava trgovačkih ugovora i vrijednosnih papira*, Manualia universitatis studiorum Zagabiensis 2011., 230.

obaveza. Posebna pravila poslovanja za privredna društva koja se bave osiguranjem nalažu da osiguratelj ima sredstva rezervi u iznosu koji omogućava da se obaveze izvrše, pa čak i za one događaje koji nisu bili u vidu prilikom utvrđivanja premije.¹⁸ Što se tiče osiguratelja kao stranke ugovora o osiguranju ne postoje nikakvi specifični propisi prava osiguranja, na njega se primjenjuju odredbe građanskog prava. Dovoljno je da osiguratelj ispunjava one uvjete koje se na temelju građanskog prava zahtijevaju od svake ugovorne strane. Nasuprot tome, u obavljanju poslovne djelatnosti osiguratelji su u velikoj mjeri podvrgnuti posebnim propisima upravnog i privrednog prava, kojima se uređuju specifični odnosi u pravu osiguranja.

1.2. Ugovaratelj (ugovarač) osiguranja, osiguranik, korisnik osiguranja

Ni za ugovaratelja osiguranja prilikom sklapanja ugovora nema specifičnih odredbi prava osiguranja, pa se pretpostavke za tu funkciju uređuju na temelju načela građanskog prava. Ugovaratelj može biti svaka osoba koja je pravno sposobna, a ugovor može sklopiti osoba koja ima poslovnu sposobnost. Ako je ugovaratelj osiguranja ujedno i osiguranik, tada mora ispunjavati uvjete koji se prema specijanim propisima u poslovima osiguranja zahtijevaju od osiguranika. Ako ugovaratelj osiguranja ne navede da ugovor o osiguranju sklapa za drugoga, smatra se da je on i osiguranik, jer prema načelima građanskog prava stranka se obavezuje onome s kime je sklopila ugovor ukoliko u samom ugovoru nije nešto drugo navedeno. Osiguratelu, ako nije izričito nešto drugo ugovorenno, premiju osiguranja duguje njegov sukontrahent.

Ugovaratelj osiguranja je osoba koja izražava svoju volju da sa osiguravajućim društvom sklopi ugovor o osiguranju. On je najčešće u funkciji ugovorne strane, u funkciji osiguranika ili korisnika osiguranja, ali ne mora uvijek biti takav slučaj. Osoba koja je dužna sklopiti obavezno automobilsko osiguranje jeste istovremeno i ugovaratelj i osiguranik (on je vlasnik vozila, njegov interes je osiguran), ali u ovom slučaju nije i korisnik. Ako je osoba koja je sklopila osiguranje od automobilske odgovornosti prouzrokovala saobraćajnu nezgodu, korisnik osiguranja u tom slučaju je oštećena osoba.¹⁹ Kod ugovora o kolektivnom osiguranju ugo-

18) J.Pak, 191.

19) „U osiguranju za slučaj smrti jedna osoba ne može biti ugovaratelj osiguranja, osiguranik i

varatelj osiguranja je osoba koja sklapa ugovor.²⁰ Ako se radi o kolektivnom osiguranju osoba, osiguranici su one osobe na čiji je život sklopljeno osiguranje ili koja su osigurana za slučaj nezgode ili bolesti, a ako je riječ o osiguranju imovine, osobe čiji je imovinski interes osiguran.

1.3. Ugovor o osiguranju za račun koga se tiče

Danas se u imovinskim osiguranjima sve češće događa da u vrijeme sklapanja ugovora osiguranik nije niti može biti poznat, jer u tom momen-tu nije poznata osoba koja će u vrijeme nastupa osiguranog slučaja imati osigurnljiv interes (npr. roba koja se nalazi na putu u vrijeme sklapanja ugo-vora još nije prodana). Pod ovom pretpostavkom osigurnljiv interes može imati kupac koji kupi robu tokom prijevoza, tako da se sklapa ugovor u korist neodređenog osiguranika, odnosno u korist onoga koji će u času nastupa osiguranog slučaja imati osigurnljiv interes. Kod ove vrste osigu-ranja se u polici osiguranja navodi da je ugovor sklopljen „na račun onoga koga se tiče“. U teoriji je sporna pravna priroda ovog osiguranja, a neki ga izjednačavaju sa ugovorom sklopljenim putem komisionara. Prigovor ovom konceptu, čini se opravdano, je da kod komisionog posla mora uvi-jek postojati osoba koja daje nalog za sklapanje ugovora, što u ovom slčaju ne mora biti. Nije isključeno da osiguranik bude i sam ugovaratelj osigura-nja, a to će biti onda kad on u času nastupa osiguranog slučaja ima na pred-metu osiguranja osigurnljiv interes.²¹ Drugi u tom poslu vide poslovodstvo bez naloga, a protiv tog stajališta se iznose razlozi slični gore navedenim. Poslovodstvo bez naloga pretpostavlja da onaj koji takav posao obavlja to čini za određenu osobu koje u ovom slučaju nema. Postoje mišljenja da se pod tim uvjetima polisa pretvara u polisu na donosioca. Kod poli-se na donosioca ugovaratelj je ovlašten i dužan platiti osiguraninu samo

korisnik jer korisnik ne može biti osoba na čiji je život ugovor sklopljen. U osiguranju života za slučaj doživljena, ugovaratelj može biti osiguranik i korisnik (ispalačuje mu se osigurana suma ili renta) ili samo osiguranik kada odredi neku osobu za korisnika. U osiguranju od nezgode osigura-nik (osoba osigurana od nezgode) može biti ugovaratelj osiguranja, osiguranik i korisnik, osim za slučaj smrti uslijed nezgode kada je korisnik druga osoba.“ Vidjeti više kod J. Pak, 192.

20) Npr. poslodavac, banka kod kolektivnog osiguranja zajmoprimeca, profesionalna udruženja, udruženje potrošača, penzioneri itd.

21) Da bi se radilo o ovom osiguranju ono mora biti izričito ugovoren, kao npr. kod Engleske pomorske police koja u uvodu sadrži odredbu koja u prevodu glasi:“Neka se zna da ... kako u svoje vlastito ime tako i u ime svakog drugog i svih drugih osoba kojima ona pripada može pripasti ili će pripasti djelimično ili u cijelini sklapa osiguranje sa ... i time osigurava sebe i njih i svakog od njih ...“

donosiocu polise, dok ovdje može platiti i onome tko bez polise dokaže osigurljiv interes. Većina teoretičara smatra da se ovdje radi o osiguranju u korist trećega. Ovom stajalištu se može prigovoriti da se kao osiguranik može pojaviti i sam ugovaratelj osiguranja pa se pod tom pretpostavkom ne može raditi o ugovoru u korist trećeg.

U pravilu ugovor o osiguranju sklapa ugovaratelj osiguranja radi zaštite sopstvenog interesa, ali može i radi zaštite interesa nekog drugog koji u tom slučaju ima svojstvo osiguranika. Npr. kada skladištar sklopi ugovor o osiguranju kojim se obezbeđuje naknada štete za slučaj da roba koja mu je povjerena bude uništena ili oštećena uslijed nastanka osiguranog slučaja (požar, krađa, poplava i sl.), tada svojstvo osiguranika ima vlasnik robe, a ne skladištar, jer je on sklopio ugovor u korist drugog. Najčešće se ugovor o odgovornosti sklapa u interesu ugovaratelja osiguranja i nekog drugog, npr. kod osiguranja od automobilske odgovornosti ugovaratelj osiguranja je vlasnik čija odgovornost se pokriva ali i odgovornost drugih (vozača). U osiguranju od profesionalne odgovornosti koje sklopi npr. notar, advokat, ljekar itd., obuhvaćena je odgovornost osoba koje rade s njim. Ovom vrstom osiguranja se pruža zaštita ugovaratelju osiguranja, ali i drugim osobama, a samo proširenje zaštite je u pravilu predviđeno u općim uvjetima poslovanja koji se primjenjuju na ovu vrstu osiguranja.²²⁾

2. Osnovni elementi ugovora o osiguranju

Osnovni elementi ugovora o osiguranju jesu oni koji su svojstveni svakom osiguratelskom odnosu, a koji proizlaze iz njene specifične prirode. To su rizik i predmet osiguranja, premija, svota osiguranja i osigurani slučaj. Rizik je najznačajniji elemenat osiguranja jer se obračun premije, kao i nastanak osiguranog slučaja, nalaze u funkciji osiguranog rizika. Pored nevedenih, u bitne elemente može se svrstati i interes osiguranja (osigurljiv interes) jer se on uvijek zahtijeva kod osiguranja imovine, ali u nekim pravima i u osiguranju osoba. Navedeni elementi se ne nalaze samo u ugovorima o osiguranju nego i u osiguratelskim odnosima općenito, pa i u onima koji nastaju bez ugovora stranaka. Pod tom pretpostavkom odnosni elementi određeni su zakonom ili propisima donesenim na osnovu njega. Kod osobnih osiguranja u našem pravu, vrijednost osiguranog interesa ne dolazi u obzir, a ne treži se ni osigurljiv interes.

22) J.Pak, 194.

2.1. Rizik

Pojam rizika i pravne posljedice koje su s njim povezane nisu svojstvene isključivo pravu osiguranja, bitan je i za druge pravne odnose, ali je u osiguranju osobito jako izražen. U drugim pravnim odnosima rizik se pojavljuje kao institut sporednog značaja, kao posljedica drugih bitnih elemenata. U najširem smislu rizik označava svaki budući neizvjestan događaj štetan ili koristan za osobu koje se tiče (npr. štetan ako se tiče mogućnosti propasti stvari, a koristan kod mogućnosti dobitka na lutriji). Rizik može nastati zbog prirodnih uzroka ili zbog postupanja ljudi, razlog nastanka događaja može biti relevantan za pravne posljedice koje su stim događajem vezane. Kod osiguranja rizik ima bitan karakter u okviru ugovornog osiguravajućeg odnosa, a glavni problem je određivanje: a) pojma rizika, b) vrste rizika i c) odnos osigurateljeve obaveze da nadoknadi štetu. Neka od tih pitanja stranke mogu regulirati ugovorom, a na druga ne mogu utjecati, zato što bi se to protivilo pravnoj prirodi posla osiguranja, pa su u tim granicama odnosni propisi kogentnog karaktera.

ZOO ne definira pojam rizika, premda se u zakonskom tekstu na više mesta spominje. ZOO definira osigurani slučaj kao događaj s obzirom na koji se sklapa osiguranje, koji mora biti budući, neizvjestan i nezavisan od isključive volje ugovornih strana. Ovo nije definicija osiguranog slučaja, nego rizika.²³ Kao i svaki drugi elemenat ugovora ili pravnog odnosa, i rizik mora biti individualiziran. To znači da mora biti određen s toliko elemenata da se jasno može utvrditi koji je rizik osiguratelj preuzeo na sebe. Za individualizaciju rizika potrebna su tri elementa: a) događaj, b) mjesto i c) vrijeme. Događaj koji je predmet ugovora o osiguranju dozvoljen je ako nije protivan javnom poretku ili dobrim običajima.²⁴

Pojam rizika u osiguravajućim odnosima sastoji se od elemenata koji su zajednički svakoj vrsti osiguranja i elemenata koji se pojavljuju samo kod nekih od njih. Za sve vrste osiguranja rizik je budući neizvjesni događaj, koji se sastoji od dvije komponente: uzroka i posljedice. *Uzrok* se može sastojati kako od djelovanja ljudi (npr. nanošenje štete) tako i od prirodnih događaja. Šteta može imati više uzroka, npr. požar može biti

23) Član 898. stav 1. ZOO. Kada se rizik ostvari govori se o osiguranom slučaju, osigurani slučaj je ostvaren rizik.

24) J.Pak, 196. Npr. ne može se osigurati prevoz droge, nezgoda nastala prilikom izvršavanja terorističkog akta, smrt koja je posljedica izvršenja krivičnog djela, profesionalni propust ljekara i dr.

izazvan gromom, električnim kratkim spojem, djelovanjem ljudi, ili smrt može biti prouzrokovana bolešću, ratom, nesretnim slučajem, tučnjavom itd. Kod osiguranja vrijedi pravilo da osiguratelj pokriva sve uzroke koji dovode do osigurane posljedice, osim onih koji su ugovorom ili propisom isključeni. U osiguranju se *posljedica* može, ali ne mora izričito navesti, ona može proizlaziti iz samog navedenog pokrivenog uzroka. Npr. kod osiguranja jedne stvari protiv krađe, spomenut je samo uzrok krađa, a posljedica se podrazumijeva sama po sebi. Osiguratelj se obavezuje da će isplatiti osiguraninu ako nastupi određena posljedica iz određenog uzroka. Npr. kod osiguranja putnikovog života u zračnom prijevozu događaj koji može nastupiti je povreda putnikovog tjelesnog integriteta, ali osigurateljeva obaveza na isplatu osiguranine nastat će samo ako je povreda tjelesnog integriteta nastupila kao posljedica prijevoza zrakom.

Događaj mora biti *budući*, pravilo je da događaj treba da se desi nakon sklapanja ugovora o osiguranju ili nakon ugovorom predviđenog vremena. Zahtjev da događaj mora biti budući sve se više napušta, tako da se dopušta osiguranje već nastalog događaja. Ako se ugovori da će osiguranjem biti obuhvaćeno određeno razdoblje koje prethodi sklapanju ugovora, ugovor će biti ništav samo ako je u času njegova sklapanja zainteresiranoj strani bilo poznato da se osigurani slučaj već dogodio, odnosno da je već tada bila prestala mogućnost da se on dogodi.²⁵ Problem se može promatrati kako sa stajališta ugovaratelja osiguranja tako i sa stajališta osiguratelja. Ako je naime osiguratelj znao da je osigurani slučaj već nastupio i unatoč tome pristane na ugovor o osiguranju, radi se u stvari o ugovoru o darovanju, koji mora imati sve pravne posljedice koji iz njega slijede. Obratno je ako je osiguratelj znao da se osigurani slučaj više ne može dogoditi, pod tim pretpostavkama je potpuno opravданo da ugovor bude ništav.

Događaj mora biti *neizvjestan*, što znači nemogućnost utvrđivanja da li će se, odnosno kada će se jedan događaj zbiti pod redovnim slijedom okolnosti. Neizvjesnost se u prvom redu odnosi na nemogućnost predviđanja da li će se događaj uopće zbiti (*incertus an et incertus quando*), nadalje se neizvjesnost može ticati i samog vremena događaja premda je inače sigurno da će se događaj zbiti (*certus an et incertus quando*) npr. osiguranje života jedne osobe. Mogu postojati kombinacije neizvjesnosti između ova dva elementa, tako može biti određeno vrijeme događaja, ali je nesigurno

25) Član 898. stav 3. ZOO.

da li će se zbiti (npr. osiguranje od profesionalne odgovornosti). Iz zahtjeva da događaj mora biti neizvjestan proizlazi da se neće raditi o riziku ako je događaj nemoguć ili siguran. Nemoguć je onaj događaj za koji je logički isključeno da će se dogoditi, dok mala vjerovatnoća događaja ne čini događaj nemogućim npr. pad jednog zrakoplova na određenu kuću. Apsolutno nemoguć je onaj događaj koji se ni pod kojim okolnostima ne može dogoditi, dok o relativnoj nemogućnosti se govori kada je događaj sam po sebi moguć, ali se ne može dogoditi u okviru odnosa ugovornih strana. Siguran je onaj događaj za koji je izvjesno da će nastupiti, npr. poznato je da će svaki čovjek umrijeti, ipak osiguranje života predstavlja preuzimanje rizika jer nije poznato kada će smrt nastupiti.

Štetne posljedice događaja su vezane sa elementom rizika, pa se u okviru tog problema postavljaju dva glavna pitanja: a) da li se za svaku vrstu osiguranja traži da događaj bude za osiguranika štetan, i b) o kakvoj se štetnosti radi. Da bi se stvorila obaveza osigурatelja na isplatu osiguranine, događaj mora za osiguranika biti štetan. To znači da ugovaratelj osiguranja ili osiguranik mora štetu pretrpjeti, a on će je pretrpjeti samo ako je događaj pokriven osiguranjem za njega štetan. Ako se radi o imovinskom osiguranju, tada bez svake dvojbe događaj za osiguranika mora biti štetan, kod osobnih osiguranja taj je problem u vezi s osigurnjivim interesom. Pitanje je da li se mora raditi o ekonomskoj ili pravnoj šteti, jer ova dva pojma nisu identična. Pravno je štetan svaki događaj koji umanjuje vrijednost određenog predmeta, bez obzira da li to umanjenje vrijednosti ima negativnu imovinsku posljedicu za određenu osobu. Propast jednog broda u pravnom pogledu uvijek predstavlja štetu za njegovog vlasnika, odnosno korisnika. Ako se radi o starom i neupotrebljivom brodu, a koji vlasnik ne može prodati i ima samo izdatke za čuvanje i plaćanja naknada, njegova propast za vlasnika može biti i korisna. Problem se u tom pogledu neće ni postaviti kada događaj prouzrokuje i pravnu i ekonomsku štetu. Ali ako je šteta samo pravna, osiguratelj će biti dužan platiti osigurninu bez obzira na eventualnu činjenicu da elemenata ekonomске štete odnosnim događajem nije ni bilo.

Kada su i ispunjeni zakonski uvjeti da neki rizik bude osiguran, niti u jednoj vrsti osiguranja on se ne osigurava bez ograničenja ili isključenja. Obim pokrića se uređuje standardnim uvjetima osiguranja koji predviđaju isključenja iz osiguranja ako nastane u određenim okolnostima (npr.

uslijed ratnih dejstava, nezgoda nastalih na trkama) ili isključenjima nekih njegovih posljedica (npr. štete na samom vozilu uslijed eksplozije, ali ne i štete na drugim stvarima). Ugovori o osiguranju bi bili za njaveći broj ugovaratelja osiguranja veoma skupi ako ne bi bilo ograničenja ili isključenja pokrića osiguranog rizika. Bez ograničenja pokrića osiguranog rizika kod osiguranja dolazilo bi neminovno do smanjenja pažnje ugovaratelja ili osiguranika, a što bi veoma često prouzrokovalo isuviše velike obaveze ugovaratelja, te bi zbog tih razloga dolazilo do sigurnog gašenja i propsti osiguranja.²⁶

2.2. Premija

Premija²⁷ je po svojoj pravnoj prirodi iznos na koji ugovaratelj ima pravo kao stranka u ugovoru o osiguranju, ona je cijena uz koju ugovaratelj preuzima teret rizika odnosno premija predstavlja vrijednost osiguranog rizika. Treba razlikovati dvije osnovne funkcije premije, pravnu i ekonomsku. Sa ekonomskog stajališta premija, odnosno sve premije koje prima ugovaratelj, služe za stvaranje fonda za isplatu osigurnine. U okviru tog fonda može se govoriti o doprinosu ugovaratelja osiguranja za organizaciju zaštite od rizika. Sa pravnog stajališta premiju treba promatrati isključivo u okviru prava i obaveza stranaka iz odnosa osiguranja. Premija može biti osnovna i dodatna. Osnovna premija plaća se za pokriće redovitih rizika, a dodatna za izvanredne rizike ili za rizike koji se tokom trajanja ugovora povećavaju.

Da bi ugovor o osiguranju bio valjano sklopljen, premija mora biti određena ili odrediva u vrijeme sklapanja ugovora. Premija treba da bude srazmerna preuzetom riziku, jer ovdje se radi o principu proporcionalnosti premije. Ako je ugovaratelj odredio premiju na temelju netačnih ili nepotpunih činjenica, on ima pravo zahtijevati povećanje premije ili poništenje ugovora ako je ugovaratelj osiguranja namjerno dao netačne podatke o riziku kako bi platio manju premiju.

Makar i u drugim privrednim djelatnostima postoji međusobna ekonomska povezanost svih poslova koje obavlja jedan poduzetnik, u smislu

26) J.Pak, 196.

27) Porijeklo riječi premija nije potpuno razjašnjeno. Prema nekim ovaj izraz potječe od latinske riječi *praemium* koja znači nagradu, dok drugi smatraju da ova riječ ima porijeklo u latinskoj riječi *primum* što znači prvi, s obzirom na to da ugovaratelj osiguranja mora platiti cijenu osiguranja da bi ugovor bio valjan.

da se gubitak iz jednog posla kompenzira dobitkom iz drugog. Ipak ona nije nigdje tako jako ispoljena kao u osiguranju. Osigурателј mora nužno kod određivanja visine premije uzimati u obzir cijelokupno svoje poslovanje, a samo kalkuliranje je utoliko komplikiranije i osjetljivije što je ishod poslovanja nepoznat. Zbog tih razloga osigурателј određuje visinu premije uzimajući u obzir cijelo svoje poslovanje, na temelju iskustva baziranog na statistici velikih brojeva, a sve sa stajališta predvidivih šteta koje će u određenom vremenskom razdoblju morati nadoknaditi.²⁸ Unatoč tome, mora nužno voditi računa o vjerovatnosti nastupa osiguranog slučaja u svakom pojedinom osiguranju. Elementi koji utječu na visinu premije za svako pojedino osiguranje jesu naročito: vjerovatnost nastupa osiguranog slučaja, visina svote osiguranja, zakon ponude i potrežnje.²⁹

U pogledu pitanja tko je dužan platiti premiju treba razlikovati zakonska osiguranja od ugovornih. Kod zakonskih osiguranja premiju je dužan platiti onaj kojeg zakon na to obavezuje, a ta osoba može ali i ne mora biti ujedno i osiguranik. Kod ugovornih osiguranja vrijedi, na temelju načela građanskog prava, pravilo da premiju plaća osoba koja je sklopila ugovor o osiguranju, dakle ugovaratelj osiguranja. On je sklopio ugovor o osiguranju i on se kao takav obavezao na plaćanje premije, a od takve obaveze može ga oslobođiti jedino osiguratelj. To će se teoretski dogoditi pod pretpostavkom da osiguratelj primi osiguranika uz njegov pristanak kao dužnika za premiju. Osiguratelj je dužan primiti isplate premije od svake osobe koja ima pravni interes da ona bude plaćena.³⁰

2.3. Osigurani slučaj

Osigurani slučaj je ostvareni rizik, dok rizik znači mogućnost nastupa određenog događaja, dotle osigurani slučaj predstavlja realizirani događaj. Osiguratelj je obavezan na plaćanje osigurnine samo ako osigurani slučaj nastupi. Dakle, da bi određeni događaj bio i osigurani slučaj, potrebno je da su ispunjeni uvjeti predviđeni ugovorom o osiguranju: da je događaj nastao u periodu trajanja osiguranja, da konkretni događaj nije isključen iz osiguranja, da je posljedica osiguranog rizika i da je nastao na mjestu kako je to određeno ugovorom o osiguranju. Nastupanjem osiguranog slučaja

28) J. Pak, 197.

29) Prema Zakonu o osiguranju FBiH, članovi 10. i 11., cjenovnici premija podliježu prosudbi regulatora u smislu njihove usklađenosti s usvojenim Uvjetima osiguranja.

30) Član 912. ZOO.

za osiguratelja i ugovaratelja osiguranja nastaju određene obaveze i prava.

Osigurani slučaj treba razlikovati od predmeta osiguranja. Dok je predmet osiguranja objekt na koji se osiguranje odnosi, dotle osigurani slučaj predstavlja promjenu ili produženje stanja predmeta osiguranja. Npr. predmet osiguranja je zgrada, a osigurani slučaj oštećenje te zgrade, dakle promjena postojećeg stanja, ili predmet osiguranja je osoba a osigurani slučaj njezina smrt (promjena postojećeg stanja) odnosno doživaljavanje određene dobi, dakle produženje postojećeg stanja. Pitanje mjesta i vremena nastanka osiguranog slučaja pojavljuje se samo kod onih osiguranih slučajeva koji predstavljaju promjenu postojećeg stanja. Gdje nema promjene stanja ne može se govoriti ni o mjestu ni o vremenu nastanka promjene. Kod promjene stanja problem je u tome da li će se smatrati da je slučaj nastupio u mjestu i vremenu nastanka posljedice ili uzroka. Obično se smatra da je u tom pogledu relevantan uzrok. Osiguratelj snosi štetne posljedice rizika, a rizik nastaje onda kada nastupi uzrok, bez obzira na činjenicu kada se i gdje posljedica manifestirala.

Od mogućih posljedica nastupa osiguranog slučaja treba da se posebno spomenu ove: gubitak osigurane stvari, uništenje (propast) osigurane stvari, manjak, oštećenje, kvar, izostanak korisnog rezultata, prekid rada, smrt, tjelesna povreda itd. U osiguranju se gubitak i propast osigurane stvari u pogledu njegovih pravnih posljedica tretiraju jednako, ako stranke drugačije ne ugovore. Za gubitak i propast stvari zajednička je karakteristika nemogućnost njene upotrebe. Međusobno se ta dva pojma razlikuju po tome što kod gubitka nemogućnost proizlazi iz nepostojanja detencije (posjedovanja) stvari, a kod propasti zbog promjene na samoj stvari. Oštećenje je umanjenje vrijednosti stvari zbog pogoršanja njegovog stanja, a ne radi se o propasti stvari. Kvar je jedna podvrsta oštećenja koja s oštećenjem ima tu zajedničku karakteristiku što onemogućuje normalnu upotrebu osigurane stvari. Pokvariti se može samo stvar koja je po svojoj konstrukciji namijenjena funkcioniranju.

Osigurani slučaj može biti individualiziran ne samo posljedicom nego i uzrokom. Koji će pojedini uzroci biti za osiguranje relevantni, ovisi ili o pozitivnim propisima ili o ugovoru stranaka. Premda svaka vrsta osiguranja ima svoje specifičnosti u pogledu uzroka koji dovode do štetne posljedice, ipak postoji nekoliko tipičnih koji se, u jednoj ili drugoj formi, javljaju kod većeg broja osiguranja. U pravilima osiguranja često se nalaze

definicije pojedinih uzroka osiguranog slučaja. Ako tih definicija nema, primjenjuju se ili pravne definicije, ukoliko postoje, ili gdje njih nema značenje uzroka osiguranog slučaja treba dati u skladu s pravilima odgovarajuće struke, ili ako ni toga nema, prema uobičajenom značenju. Pod pojmom elementarnih nepogoda se obuhvaćaju sve elementarne prirodne sile, bilo da su one atmosferskog ili zemljinog porijekla. Tu spadaju vjetar, oborine, suše, visoke i niske temperature, poplave, valovi, vodene struje, potresi, vulkanske erupcije, odroni zemlje, lavine snijega, grom, klizanje tla itd. Pojam krađe je načelno u osiguranju identičan s pojmom krađe u krivičnom pravu, a izvršio je onaj ko tuđu pokretnu stvar oduzme drugome u namjeri da njezinim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protivpravnu imovinsku korist. Osiguratelji redovno ne pokrivaju običnu krađu, nego samo pokrivaju provalnu krađu i razbojništvo.

2.4. Uzročnost osiguranog slučaja (*causa proxima* i *causa remota*)

Kod osiguranih slučajeva kod kojih je relevantan i uzrok štete postavlja se u praksi pitanje koji je uzrok odlučan za utvrđivanje osigurateljeve obaveze. Svaka posljedica ima iza sebe negoraničen niz uzroka, od kojih su svi doprinijeli da je odnosna posljedica nastupila. Da je samo i jedan od uzroka izostao, posljedica odnosno šteta ili ne bi uopće nastala ili ne u onom obliku u kojem je nastala. Iz tih razloga se u praksi pojavljuje teškoča u toliko što nije uvijek moguće jasno odrediti da li je šteta nastala iz uzroka koji je ili nije pokriven osiguranjem. U tom pogledu danas postoje dva rješenja: a) princip najbližeg uzroka (*causa proxima*) i b) princip daljnog uzroka (*causa remota*).

Prema principu najbližeg uzroka za stranke u osiguranju je relevantan najbliži uzrok koji je prouzrokovao nastanak štete. Na temelju principa daljnog uzroka osiguratelj je za štetu odgovoran ako je ona posljedica bilo kojeg uzroka u nizu uzročnosti koji se može podvesti pod njegovu obavezu. Može se reći da je teorija daljnog uzroka pravilnija s logičkog stajališta i nezavisno od osiguranja. Dalnjem riziku treba dati prednost, jer da je on izostao ne bi se dogodio ni bliži. To znači da se bliži uzrok pojavljuje kao posljedica daljnog. Problem je relativan, jer može biti riješen na jedan ili drugi način pozitivnim propisima ili ugovorom stranaka. Ako nema ni jednog ni drugog izvora rješavanja, treba dati prednost načelu

daljnog uzroka.³¹

2.5. Osigurani slučaj u osiguranju imovine

Obaveza osiguratelja je vezana za događaj koji je relevantan kao osigurani slučaj, obaveza u osiguranju stvari nastaje kada se jedna od osiguranih opasnosti neočekivano počela ostvarivati i oštećivati osiguranu stvar. Požar, eksplozija, izliv vode, zemljotres i drugi događaji uslijed kojih dolazi do oštećenja ili propasti osiguranih stvari jesu prirodna dešavanja koja se mogu lako uočiti. Dakle, bez većih teškoća je u velikom broju slučajeva moguće utvrditi da li su oštećenja nastala u periodu osiguranja ili ne. Kod direktnih šteta gubitak na stvarima, uzrok pa i sam osigurani slučaj je lako uočljiv, dok je u pravilu kod indirektnih šteta (najčešće novčane štete) nastanak osiguranog slučaja teže ustanoviti. Kod indirektnih šteta na stvarima, postavlja se pitanje kada je nastao osigurani slučaj s obzirom na to da gubici pokriveni osiguranjem nastaju nakon osiguranog slučaja, a već nastale novčane štete često prouzrokuju dalje štete.

Kod osiguranja od građanskopravne odgovornosti postavlja se pitanje koji događaj u nizu okolnosti dešavanja, od uzroka štete nanesene drugome i od njene prve preko krajnje manifestacije pa do odštetnog zahtjeva i isplate naknade štete, predstavlja osigurani slučaj. Jedno od nasloženijih pitanja u teoriji i praksi prava osiguranja jeste koji je to događaj relevantan za nastanak osiguranog rizika kod građanskopravne odgovornosti. Poseban problem utvrđivanja osiguranog slučaja je kada materijalna ili nematerijalna šteta ne nastaje neposredno poslije nastanka događaja koji je njihov uzrok. Ovdje sam štetni događaj kao prirodna ili materijalna pojava dostupna ljudskim čulima se ne može uvijek koristiti u definisanju osiguranog slučaja.³² Kada šteta ne nastane istovremeno ili u krećem vremenskom periodu od nastanka događaja koji je uzrok štete u osiguranju,

31) U literaturi se *causa proxima* i *causa remota* redovito dovode u vezu sa ratnim rizicima, međutim taj se problem može pojaviti i nezavisno od ratnog rizika. Npr. u kamionu je utovarena razna roba, tako da je uz brašno smještena bačva benizina. Na putu kamion je imao udes, što uzrokuje pad bačve pa brašno poprimi benzinski miris i time bude oštećeno. Prema principu daljnog uzroka šteta je posljedica sudara kamiona, dakle saobraćajne nezgode, dok je po načelu najbližeg uzroka štetu prouzrokovao kontakt brašna s drugom robom. Daljnji uzrok je saobraćajna nezgoda, a najbliži uzrok je kontakt brašna s drugom robom.

32) Npr. građevinski objekat koji je izgrađen na osnovu projekta sa statičkom greškom. Šteta može da se ukaže i više godina nakon što je objekat završen. Od uzimanja lijeka pa do prvih simptoma narušavanja zdravlja može proći duže ili kraće vrijeme.

jako teško je utvrditi momenat nastanka osiguranog slučaja. U ovim slučajevima se rizik odgovornosti razvija od momenta poduzimanja štetne radnje, odnosno kada je došlo do propuštanja poduzimanja dužne radnje, te slijedom takvog postupanja nastaje šteta i obaveza isplate naknade štete. Sve to je razlog što pojam osiguranog slučaja nije moguće normativno odrediti, a što objašnjava nedovoljnu preciznost formulisanja u odredbama osiguranog slučaja u uporednom pravu. Objektivno davanje većeg značaja štetnom događaju i podizanje odštetnog zahtjeva kod ostvarenja rizika odgovornosti ugovaratelja osiguranja (osiguranika) u odnosu na neka druga događanja, utjecalo je na to da se u uvjetima osiguratelja ova dva događaja najčešće uzimaju kao relevantni u definisanju osiguranog slučaja.³³

3. Sklapanje ugovora o osiguranju

Postupak kod sklapanja ugovora o osiguranju u praksi razlikuje se prema tome da li se radi o osiguranju među privrednicima, prvenstveno u transportu, ili o drugim vrstama osiguranja između osiguratelja i potrošača.³⁴ Ugovori se sklapaju obično između prisutnih, redovito posredstvom osigurateljevog agenta koji dolazi do ugovorne strane bilo samoinicijativno bilo na njegov usmeni ili pismeni poziv, tako da eventualne nejasnoće, stranke usmeno mogu raspraviti. Neposredno nakon sklapanja ugovora agent izdaje polisu ugovaratelju osiguranja. Kada se ugovor ne sklapa na navedeni jednostavni način u osiguranju su uspostavljeni određeni principi i pravila koji se odnose na postupak sklapanja ugovora.

3.1. Obaveze prije sklapanja ugovora (predugovorna faza)

Obaveza osiguratelja na informisanje ugovaratelja osiguranja kao zakonska obaveza je novijeg datuma i nastala je u vezi sa regulisanjem zaštite potrošača na nivou Europske unije. Osiguratelj imao obavezu obavještavanja prije sklapanja ugovora i u toku njegovog trajanja. Prije samog sklapanja ugovora o osiguranju, osiguratelj ima dužnost da savjetuje osobu koja sklapa ugovor i daje joj detaljne informacije o osiguravajućem pokriću imajući u vidu njegovu izloženost rizicima i oblike zaštite koju može da obezbijedi osiguranje. Osiguratelj je dužan prije sklapanja ugovo-

33) J.Pak, 198-200. U uvjetima osiguranja od profesionalne odgovornosti osigurani slučaj se definira kao uzrok štete (odgovornost notara, advokata, posrednika osiguranja itd.).

34) Više kod A.Keglević, Ugovorno pravo osiguranja, Školska knjiga Zagreb 2011., 325. i naredne.

ra obavijestiti ugovaratelja osigruanja o nazivu i sjedištu, vrsti, obimu i do-spjelosti njegove obaveze, periodu osiguranja, premiji, rokovima.³⁵ Putem osiguranja se pruža značajna usluga koju fizička osoba često nedovoljno poznaje tako da je davanje informacija prije sklapanja ugovora od većeg značaja nego kod drugih ugovora.³⁶

Zainteresiranim osobama koje žele sklopiti ugovor o osiguranju potrebne su sve informacije koje su značajne za zadovoljenje konkretnih potreba za osiguravajućim pokrićem. Najvažniji podaci su koji štete se isključuju iz osiguranja, zatim koje obaveze ima ugovaratelj osiguranja u toku trajanja osiguranja i kada nastane osigurani slučaj, kao i obaveze u vezi s plaćanjem premije osiguranja. Na osnovu tih infomacija ugovaratelj osiguranja donosi odluku i sklapa vrstu osiguranja koja mu najviše odgovara u konkretnom slučaju. Ugovaratelj osiguranja (osiguranik) ima pravo na naknadu iz osiguranja ukoliko se ustanovi da prilikom sklapanja ugovora nije informiran na pravi način o značenju odredaba ugovora koje se odnose na ograničenje pokrića iz osiguranja putem isključenja.³⁷ U praksi se prije sklapanja ugovora utvrđuje nacrt ugovora sa klauzulama koje odgovaraju osiguravajućem pokriću o kome je postignut dogovor. Nakon toga slijedi procjena rizika, najčešće na temelju upitnika³⁸ na obrascu koji osiguravatelj dostavlja drugoj ugovornoj strani.³⁹

3.2. Ponuda u osiguranju

Pitanje forme sklapanja ugovora kod osiguranja je od izuzetne važnosti. Na ponudu za sklapanje ugovora primjenjuju se opća pravila ugovornog prava i posebna pravila koja se nalaze u zakonima koji uređuju ugovor o osiguranju. Pismena ponuda nije obavezna kod sklapanja ugovora u pravima nekih zemalja, tako da se primjenjuju samo opšta pravila ugovornog prava. Međutim, u tim zemljama iako zakonom nije predviđeno da

35) Propisi o zaštiti potrošača predviđaju da je svaki subjekt koji prodaje robu ili pruža usluge obavezan da potrošaču prilikom sklapanja ugovora pruži informacije o osnovnim karakteristikama robe ili usluge.

36) J. Pak, 201.

37) Potreba zaštite ugovorne strane je posebno važna kada ugovor sklapa fizička osoba koja najčešće nema potrebna znanja o osiguranju da bi razumjela sve fineše koje se tiču osiguravajućeg pokrića.

38) Vidjeti više kod A.Keglević, Ugovorno pravo osiguranja, Školska knjiga Zagreb 2016. god.

39) J.Pak, 202-203.

je ponuda obavezna faza kod sklapanja ugovora, u praksi se često koristi pismena forma za ponudu. Posebnost posla osiguranja nameće da se obaveze ponudioca i ponuđenog regulišu i posebnim zakonskim pravilima. Primjena nekih pravila građanskog prava,⁴⁰ kao što je pravilo da ugovor sklopljen ukoliko se ponuđeni (osiguratelj) ne izjasni o ponudi, ne odgovara poslovima osiguranja jer ugovaratelj osiguranja treba znati da li može da bude zaštićen od određenog rizika i u određeno vrijeme.⁴¹

ZOO sadrži mnoga rješenja koja su povoljnija za ugovaratelja osiguranja kao slabiju ugovornu stranu, a što odgovara savremenim rješenjima i tendencijama zaštite potrošača. Zakonskim odredbama se uređuje da je ugovor o osiguranju sklopljen kad ugovorne strane potpišu polisu osiguranja ili listu pokrića. Ako osiguratelj u zakonom predviđenom roku ne odbije pismenu ponudu koja ne odstupa od uvjeta pod kojim on vrši predloženo osiguranje, smatra se da je ugovor prihvatio i da je ugovor sklopljen. Dakle, ako osiguratelj ne odgovori u predviđenom roku na ponudu, koju bi inače prihvatio jer odgovara uvjetima po kojima to osiguranje posluje, on će biti dužan izvršiti obavezu kada osigurani slučaj nastane nakon dostavljene ponude. Ponuda obavezuje ponudioca osam dana od prispjeća ponude, ako ponudilac nije odredio kraći rok,⁴² a kod osiguranja života ponuda obavezuje ponudioca trideset dana. U posebnim situacijama ugovor o osiguranju se može sklopiti i bez ponude, ako je to predviđeno uvjetima osiguranja tako da ugovorni odnos iz osiguranja nastaje samim plaćanjem premije.⁴³

Osiguranje počinje u momentu sklapanja ugovora ili kasnije u skladu sa onim što su ugovorne strane dogovorile. Dakle, moguće je i retroaktivno pokriće za vrijeme koje obuhvata određeni period prije sklapanja ugovora, ako su se ugovorne stranke tako sporazumjele. Međutim, u uvjetima osiguranja može da se, iz opravdanih razloga s obzirom na prirodu osiguranja ili drugih posebnih razloga, predviđi da osiguravajuće pokriće važi samo pod uvjetom da je premija plaćena. Osiguratelj se može pozvati na navedenu odredbu iz uvjeta osiguranja samo ako je o takvoj dužnosti ugovaratelja

40) Da li ponuda obavezuje ponuđača i u kome roku, da li osiguratelj mora da odgovori na ponudu i u kom roku, su jako važni odgovori od kojih u velikoj mjeri ovisi ostvarivanje prava na osiguravajuću zaštitu.

41) J.Pak, 204.

42) Član 901. ZOO, a u nekim državama uporednog prava ovaj rok je duži.

43) Član 903. ZOO.

osiguranja na jasan način informirao, tj. da pokriće iz osiguranja počinje momentom plaćanja premije. Ponuda sama po sebi nije sastavni dio ugovora o osiguranju, međutim ponuda ima svoj značaj prilikom tumačenja sadržaja budućeg ugovora. Ponuda sadrži bitne elemente nastajućeg ugovora, kao što je npr. rizik, osobe ili stvari izložene tom riziku, vrijednost osigurane stvari, osigurana suma i visina premije, kao i mnoge druge elemente neophodne za tumačenje sadržaja ugovora.⁴⁴

3.3. Lista pokrića (potvrda o sklopljenom osiguranju i pismo pokrića)

Premda su osiguratelji načelno slobodni da sami sastavljuju formulare ugovora o osiguranju, ipak danas postoje tri glavne skupine takvih isprava: a) potvrda o sklopljenom osiguranju, b) pismo pokrića (certifikat osiguranja) i c) polisa osiguranja. Od svih njih nesumnjivo je najvažnija polisa osiguranja. Najjednostavnija pismena forma ugovora o osiguranju je tzv. potvrda o sklopljenom osiguranju. Ako naime iz bilo kojih razloga nije potrebno ili moguće izdati polisu osiguranja, osiguratelj na prijavi (nalogu) za osiguranje koji je ugovaratelj osiguranja dostavio osiguratelju, stavi potvrdu da je osiguranje sklopljeno prema uvjetima navedenim u prijavi.

U praksi se često događa da se ugovaratelju osiguranja koji ne može odmah dobiti polisu ili mu ona nije potrebna, izdaje posebna isprava o osiguranju, jer mu nije dovoljna samo potvrda o sklopljenom osiguranju. Ova se isprava zove pismo (lista) pokrića ili certifikat osiguranja (slip, certificate of insurance, Versicherungszertifikate, Deckungszusage). To je pismena izjava osiguratelja kojom se obvezuje da će nadoknaditi štetu koja nastane iz određenih rizika i ujedno navodi sumarne uvjete ugovora o osiguranju. Pismo pokrića mora kao minimum sadržavati podatke iz kojih se mogu ustanoviti bitni elementi ugovora o osiguranju. ZOO⁴⁵ spominje listu pokrića, pa tako prema odredbi „polica osiguranja može biti privremeno zamijenjena listom pokrića u koju se unose bitni sastojci ugovora“. Ti podaci u pismu ne moraju biti izričito navedeni ali moraju biti odredivi. Tako npr. ne mora biti navedena visina premije ako se ona može ustanoviti iz podataka navedenih u pismu. Takav način poslovanja prakticira se redovito kada je unaprijed poznato da polisa osiguranja neće morati biti

44) J.Pak, 205-206.

45) Član 902. stav 2. ZOO.

stavljeni u promet i kada stranke znaju uvjete osiguranja pa ugavaratelj ne zahtijeva da mu se oni posebno dostave. Ova se isprava uz navedene preduvjete prakticira i kada su stranke sklopile opći ugovor o osiguranju, pa on samo služi kao dokaz da je u skladu s uvjetima tog ugovora ugavaratelj prijavio osiguratelu osobu, a češće stvar, koja je ispunila preduvjete da bude pokrivena osiguranjem. U prijavi može biti unesena klauzula koja se pored prava osiguranja poziva i na određenu osigurateljevu polisu.

S obzirom na karakter ove isprave postoji mišljenje, čini nam se pravilno, da se eventualno koji podatak što u ispravi nedostaje može ustaviti i na neki drugi siguran način. Npr. kada nije navedeno koji se rizici pokrivaju može u svrhu njegova utvrđivanja poslužiti ponuda u kojoj su navedeni rizici koji se žele osigurati. Sve to proizlazi iz okolnosti da se pismom pokrića samo dokazuje da je ugovor o osiguranju sklopljen pa se ugovorni uvjeti koji u ispravi nisu dovoljno jasno ili nisu nikako uneseni, mogu dokazati na bilo koji drugi prikladan način. Ako je za dan postanka ugovora mjerodavan datum naveden u ispravi o osiguranju tada će u slučaju neslaganja tog datuma u pismu pokrića i polisi biti mjerodavan dan naveden u pismu pokrića. Ovo zbog toga što je pismo pokrića isprava o zaključenom poslu, a ne isprava o predugovoru. Ugavaratelj ima pravo na temelju pisma pokrića zahtijevati da mu se ispostavi polisa ako se nije izričito odrekao tog prava. U pogledu neslaganja uvjeta ponude i uvjeta sadržanih u pismu pokrića situacija je ista kao i kod polise.

3.4. Polisa osiguranja

Kada se ugovorne strane saglase o bitnim elementima ugovora pristupa se izradi konačnog sadržaja ugovora i izdavanju polise. Redovita a i najvažnija isprava o osiguranju je polisa. To je isprava koja se „ispostavlja u određenoj formi prilikom sklapanja osiguranja ili neposredno poslije toga a sadrži sve bitne odredbe osiguranja kao takvog“. Riječ polisa dolazi od latinske riječi *policeri* što znači obećavati jer njome osiguratelj obećaje da će ispuniti svoju obavezu. Načelno osiguratelj sam samostalno bira formular polise koji prezentira ugavaratelju. Ipak praksa često ide drugim putem tako da se putem udruženja osiguratelja pojavljuju za pojedine vrste osiguranja tipske polise koje upotrebljava veći broj osiguratelja. Na ovaj način može se govoriti o tipskim polisama pojedinih država. Mnoge polise sadrže određeni broj priloga kojima se detaljnije određuju uvjeti za poje-

dine slučajeve.

Veći broj zakona navodi koje sve elemente polisa mora sadržavati. Radi se uglavnom o stvarno bitnim elementima ugovora koji su u odnosnom propisu više ili manje detaljno razrađeni. ZOO⁴⁶ propisuje da „u polisi moraju biti navedeni: ugovorne strane, osigurana stvar odnosno osigurana roba, rizik obuhvaćen osiguranjem, trajanje osiguranja i vrijeme pokrića, svota osiguranja ili da li je osiguranje neograničeno; premija ili doprinos, datum izdavanja i potpisi ugovornih strana.“ Pored toga „osiguratelj je dužan upozoriti ugovaratelja osiguranja da su opći i posebni uvjeti osiguranja sastavni dio ugovora i predati mu njegov tekst, ako ti uvjeti nisu tiskani na samoj polisi.“⁴⁷ Navedena obaveza mora biti konstatirana u polisi.⁴⁸

Pored navedenih podataka polisa može sadržavati i druge. Za polisu osiguranja života u pogledu njenog sadržaja ZOO⁴⁹ sadrži posebnu odredbu prema kojoj „pored sastojaka koje mora imati svaka polisa, u polisi osiguranja života moraju biti naznačeni: ime i prezime osobe na čiji se život odnosi osiguranje, datum njezina rođenja i događaj ili rok o kojem ovisi nastanak prava da se zahtijeva isplata osigurnine.“ Ovdje se ustvari radi o predmetu osiguranja i riziku koji osiguranik prima na sebe. Zahtjev da se navede datum rođenja navedene osobe potreban je radi toga što o godinama starosti mogu ovisiti prava i obaveze stranaka. Pored navedenih podataka u prema zakonskom propisu moraju biti navedeni uvjeti otkupa polise⁵⁰ i predujam⁵¹. U zakonu nije rečeno da li se polisa može izdati i u više primjeraka i u prijepisu. Međutim kako to nije zabranjeno stranke se mogu u tom pogledu i dogovoriti. Podaci u polisi ne moraju uvijek biti određeni. Mogu biti i odredivi. Najčešći slučaj određenosti je ugovaranje rizika i trajanje ugovora pozivom na pravila osiguranja. Na ovaj način npr. može biti određena visina premije.

Prema propisima o zaštiti potrošača, a kako bi se izbjegle zloupotrebe, osiguratelji imaju obavezu da odredbe uvjeta koji se štampaju na obrascu polise budu sročene jasno, razumljivo i nedvosmisleno. Ako nisu sastav-

46) Član 902 stav 1. ZOO.

47) Član 902. stav 3. ZOO.

48) Član 902. stav 4. ZOO.

49) Član 943. stav 1. ZOO.

50) Član 954. stav 2. ZOO.

51) Član 955. stav 4. ZOO.

ljene na navedeni način u pravilu se tumače u interesu potrošača. Ugovaratelj osiguranja mora naročito biti upoznat o klauzulama kojima se predviđa ništavost ugovora, isključenje određenih pokrića, gubitak prava iz osiguranja ili drugih prava iz ugovora o osiguranju. Tako npr. ako bi u uvjetima osiguranja postojala klauzula kojom se predviđa da osiguratelj, u periodu važenja osiguranja, može jednostrano mijenjati uvjete i visinu premije osiguranja, druga ugovorna strana mora biti informirana o tome, kao i to da takva jedna mogućnost mora biti izričito navedena u polisi.⁵²

III Obaveze ugovornih strana

Obaveze odnosno prava stranaka mogu proizlaziti iz pozitivnog propisa, ugovora stranaka, a mogu slijediti i iz pravne prirode osiguratelskog odnosa. Postoje neka prava i obaveze koje su za osiguratelski odnos bitne i bez kojih osiguranje ne bi postojalo. Osim ovih stranke mogu ugovoriti i druge. Koje će značenje imati takve klauzule, ovisi prvenstveno o pozitivnom propisu. Prema načelima obligacionih odnosa, što je za jednu stranku obaveza to je za drugu pravo. Budući da je u tim odnosima težište ipak na obaveznoj kvalifikaciji odnosa, u ovom poglavlju govorit ćemo, radi jednostavnosti, samo o obavezama, podrazumijevajući pri tome i identično pravo druge stranke.⁵³

1. Obaveza ugvaratelja osiguranja

Postoje dvije glavne obaveze ugvaratelja osiguranja: plaćanje premije i obavještavanje osiguratelja o činjenicama koje su relevantne za ocjenu rizika koje osiguratelj preuzima. Te obaveze terete ga bez obzira na to da li je nastupio osigurani slučaj. Njegove se obaveze temelje na sklopljenom ugovoru, pa je osiguratelju, za dokaz pasivne legitimacije, dovoljno dokazati samo činjenicu da je on s njim sklopio ugovor o osiguranju. Jedna od glavnih obaveza ugvaratelja je da plati premiju. Modaliteti plaćanja mogu biti određeni u zakonu ili ih stranke mogu ugovoriti posebnim ugovornim klauzulama.

1.1. Obavještavanje o činjenicama relevantnim za ocjenu rizika

Ugovor o osiguranju je ugovor dobre vjere (savjesnosti i poštenja), što

52) J.Pak, 208.

53) Više kod M.Džidić/M.Ćurković, Ugovor o osiguranju, Pravni fakultet Sveučilište u Mostaru 2017., 173. i naredne.

znači da se onaj koji preuzima obavezu čiji je nastanak uvjetovan njemu još nepoznatim okolnostima, mora pouzdavati u svog sukontrahenta da ga on, prilikom sklapanja ugovora o osiguranju, nije doveo u zabludu u pogledu činjenica koje su odlučne za ocjenu težine rizika. Dovodenje osigурatelja u zabludu može nastati na dva načina: a) ugovaratelj prešuti iznijeti okolnosti koje su odlučne za ocjenu rizika, npr. kod osiguranja skladišta lakozapaljivog materijala ne navede da u skladištu nema protupožarnih instalacija i b) ugovaratelj *a* tvrdi osiguratelu da postoje okolnosti koje stvarno ne postoje a koje bi okolnosti, da postoje, utjecale na procjenu rizika, npr. kod osiguranja skladišta lakozapaljivog materijala netačno izvesti osiguratelu da skladište ima protupožarne instalacije. Izjava odnosno prešćivanje može se odnositi na postojeće ili buduće stanje.

Može se reći da danas svi postojeći zakoni o osiguranju ugovaratelj osiguranja, u jednoj ili drugoj formi, nameću dužnost da tačno iznese odnosno da ne prešuti navedene činjenice. Ta se njegova dužnost zasniva na dvjema glavnim razlozima. Kao prvo, ugovaratelj osiguranja je onaj koji najbolje poznaje, odnosno mora poznavati, relevantne okolnosti koje se odnose na predmet za koji on sklapa ugovor o osiguranju. Kao drugo, bilo bi neopravdano siliti osiguratelu da on sam provodi postupak u svrhu ustanovljenja činjeničnog stanja, koje je odlučno za ocjenu rizika. To se osobito očituje u slučaju kada je ugovaratelj u zloj vjeri. Takva bi situacija dovela do toga da bi se posljedica zle vjere prebacila na osiguratelu koji se nalazi u dobroj vjeri. Obavještenje se može dati na bilo koji prikidan način. Tako se smatra da je osiguratelu odnosna činjenica bila poznata ako je bila navedena u jednom ranijem ugovoru. Stranke u tom pogledu mogu ugovoriti i posebnu formu obavještenja. Izjavljena ili prešćena činjenica mora bitno utjecati na ocjenu rizika. Tu okolnost mora dokazati osiguratelj.

1.2. Činjenice koje su osiguratelu poznate

U teoriji i praksi je donekle sporno pitanje pod kojim uvjetima ugovaratelj nije dužan upozoriti osiguratelu na postojanje odnosnih okolnosti. ZOO⁵⁴ ovo pitanje rješava svojom odredbom prema kojoj: „Osiguratelj kome su u času sklapanja ugovora bile poznate ili mu nisu mogle ostati nepoznate okolnosti koje su značajne za ocjenu rizika, a koje je ugovaratelj osiguranja netačno prijavio ili prešutio, ne može se pozivati na netačnost

54) Član 911. ZOO.

prijave ili prešućivanja.“ U daljem tekstu određuje: „isto vrijedi u slučaju kad je osiguratelj saznao za te okolnosti za trajanja osiguranja, a nije se koristio zakonskim ovlaštenjima.“ Neki zakoni imaju slične odredbe. Tako na primjer engleski zakon o pomorskom osiguranju navodi da nije potrebno, ako osiguratelj nije posebno zatražio, saopćiti slijedeće okolnosti: a) one koje umanjuju rizik; b) one koje su poznate ili se pretpostavlja da su poznate, a pretpostavlja se da su poznate sve one činjenice koje su notorne ili uopće poznate kao i one koje bi osiguratelj kao takav trebao znati prema urednom toku svog poslovanja, i c) one kojih se saopćenje smatra suvišnim jer su obuhvaćene izričitim ili predmjevanim jamstvom.

Uglavnom se smatra da ugovaratelj nije dužan obavijestiti osiguratelja o notornim činjenicama. Kod prosuđivanja pitanja da li je neka činjenica notorna treba polaziti sa stajališta osiguratelja. To znači da su notorne činjenice koje su osigurateljima općepoznate. Osiguratelj se, u svoju korist, neće moći pozivati na okolnost da za njega odnosna činjenica nije bila notorna jer da je samo izuzetno sklopio određenu vrstu osiguranja, a da se on, inače, bavi osiguratelskim poslovima druge vrste. Npr. osiguratelj mora znati koji rizici nevremena vladaju na određenom području u određeno godišnje doba, a onome koji se bavi osiguranjem usjeva mora biti poznato u kojoj je mjeri područje na kojem se nalaze usjevi izloženo rizicima vjetrova. Ako pomorski osiguratelj zaključi osiguranje usjeva, za njega navedena činjenica mora biti notorna. To isto vrijedi i za osiguratelja usjeva kada sklapa pomorsko osiguranje u pogledu notornosti rizika oluje. Ugovaratelj neće snositi štetne posljedice prešućivanja određene činjenice i unatoč tome što ona osiguratelu nije notorna, ako mu je ipak bila poznata.

1.3. Krivnja ugovaratelja osiguranja

Zakon obavezuje ugovaratelja osiguranja da prijavi okolnosti samo one koje su mu poznate. Ukoliko njemu neka činjenica nije poznata ili mu nije, s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, mogla biti poznata on nije kriv, tako da će u ovim slučajevima imati pravo na pokriće čak i ako se radi o okolnosti koja je odlučna i važna za procjenu rizika. ZOO⁵⁵ je obaveze ugovaratelja osiguranja, odnosno osiguranika, uredio temeljito i na precizan način, a sankcije će ovisiti o tome da li je netačna prijava okol-

55) Članovi 907. do 911. ZOO.

nosti ili njihovo prečutkivanje namjerno ili ne. Namjerno netačna prijava ili prečutkivanje može imati za pravnu posljedicu ništavost ugovora, dok postupanje koje nije namjerno može biti razlogom raskida ugovora ili do njegove izmene u pogledu visine premije koja se u tom slučaju prilagođava postojećem riziku.⁵⁶

1.4. Obaveza obavještavanja u toku trajanja osiguranja

Ugovaratelj je dužan da obavejštava osiguratelja o promjenama činjenica koje mogu značajno utjecati na ocjenu rizika. Kad je u pitanju osiguranje imovine ugovaratelj je dužan obavijstiti osiguratelja o svakoj promjeni okolnosti koja može biti značajna za ocjenu rizika, a kod osiguranja osoba, onda ako je rizik povećan zbog toga što je osigurana osoba promijenila zanimanje. On je dužan obavijestiti osiguratelja o činjenica koje su relevantne za ocjenu rizika kako u vrijeme sklapanja ugovora a nisu navedene u polisi, tako i o promjeni činjenica nakon sklapanja ugovora. Ako je rizik povećan nekim njegovim postupkom dužan je obavijstiti osiguratelja bez odlaganja, a ako se povećanje desi bez njegovog sudjelovanja dužan je obavijestiti ga u roku od četrnaest dana od kada je za to saznao.⁵⁷

Ukoliko ugovaratelj ne ispuni svoju dužnost o promjenjenim činjenicama, ugovor se može raskinuti ili održati valjanim uz promjenu visine premije.⁵⁸ Međutim, ako je u međuvremenu nastao osigurani slučaj, prije obavještenja o povećanju rizika ili nakon obavijesti ali prije nego je ugovor raskinut ili je sporazumno povećana premija, naknada se smanjuje u srazmjeri između plaćenih premija i premija koje bi trebalo platiti prema povećanom riziku (pravilo proporcionalnosti premije).⁵⁹ Ako u toku osiguranja dođe do smanjenja rizika ugovaratelj ima pravo zahtijevati odgovarajuće smanjenje premije, računajući od dana kada je o smanjenju obavijestio osiguratelja. Ukoliko osiguratelj ne pristane na smanjenje premije, ugovaratelj osiguranja može zahtijevati raskidanje ugovora.⁶⁰

1.5. Plaćanje premije

ZOO se uređuje pitanja dužnosti plaćanja i primanja premije, kao i o

56) J.Pak, 209. i 210.

57) Član 914. stav 1. i 2. ZOO.

58) Član 914. stav 3. i 4. ZOO.

59) Član 915. ZOO.

60) Član 916. ZOO.

posljedicama neplaćanja premije.⁶¹ Kako ne bi došlo do ugrožavanja prava ugovaratelja osiguranja, zakonom je određeno da osiguratelj ima pravo raskinuti ugovor o osiguranju zbog neplaćanja premije samo ukoliko su ispunjeni predviđeni uvjeti.

1.5.1. Osobe obavezne na plaćanje premije

U pogledu pitanja tko je dužan platiti premiju treba razlikovati zakonska osiguranja od ugovornih. Kod zakonskih osiguranja premiju je dužan platiti onaj kojeg zakon na to obavezuje. Ova osoba može ali ne mora biti ujedno i osiguranik. Kod ugovornih osiguranja vrijedi pravilo, na temelju načela građanskog prava, da premiju plaća osoba koja je sklopila ugovor o osiguranju, dakle ugovaratelj osiguranja. Da ugovaratelj mora platiti premiju, ne može se uopće dovesti u sumnju. On je sklopio ugovor o osiguranju i on se kao takav obavezao na plaćanje premije: „Ugovaratelj osiguranja dužan je platiti premiju osiguranja“. Od ove obaveze može ga oslobođiti jedino osiguratelj. Drugo je pitanje da li će ga osiguratelj htjeti oslobođiti ove obaveze. To će, teoretski, učiniti samo pod pretpostavkom da osiguranika, uz njegov pristanak, primi kao dužnika za premiju. Na temelju iste odredbe: „osiguratelj je dužan primiti isplatu premije od svake osobe koja ima pravni interes da ona bude plaćena“.⁶² To je stajalište logično jer se ne može zahtijevati da netko koji nema pravnog interesa uplatom premije stvara za treće osobe određene pravne posljedice. Ovo je načelo izraženo u ZOO, prema toj odredbi: „obavezu može ispuniti ne samo dužnik nego i treća osoba.“

U teoriji se raspravlja i o pitanju da li i osiguranik tereti dužnost plaćanja premije. Ta se osiguranikova obaveza može temeljiti na okolnosti da je on ustvari ista osoba koja će, u slučaju nastupa osiguranog slučaja, biti osigurateljev vjerovnik. Prema tome, onaj tko iz ugovora crpi korist mora imati i obaveze. Ipak pravo osiguranja nije prihvatio ovo stajalište. Ugovor o osiguranju je u odnosu prema pravnoj poziciji osiguranika ugovor u korist trećega. Ovaj treći, ako neće, ne mora prihvati i obaveze koje iz odnosnog ugovora proizlaze. Osiguranik će biti dužan platiti premiju samo onda ako je na to pristao.

1.5.2. Pravne posljedice neplaćanja premije

61) Članovi 912. i 913. ZOO.

62) Član 912. stav 1. ZOO.

Neplaćanje premije može imati višestruki utjecaj i to na osigurateljevo pravo na odustanak od ugovora, osigurateljevu obavezu, kompenzaciju dugujuće premije i osigurnine i izdavanje police. Da li će osiguratelj biti dužan isplatiti osigurninu unatoč okolnosti da mu premija nije plaćena ovisi prvenstveno o ugovoru stranaka. Nepostojanje tog dogovora primjenjuju se dispozitivni propisi ZOO-a. Prema odredbama ZOO⁶³⁾: „ako ugovaratelj osiguranja premiju koja je dospjela nakon sklapanja ugovora ne plati do dospjelosti, niti to učini koja druga zainteresirana osoba, ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu nakon isteka roka od trideset dana od kada je ugovaratelju osiguranja uručeno preporučeno pismo osiguratelja s obaviješću o dospjelosti premije s tim da taj rok ne može isteći prije nego što protekne trideset dana od dospjelosti premije.“ Na temelju iste odredbe: „u svakom slučaju ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu ako premija ne bude plaćena u roku od godine dana od dana dospjelosti.“ Ovi se propisi ne odnose na osobna osiguranja. Za osiguranje života primjenjuje se drugo pravilo ZOO-a prema kojem: „ako ugovaratelj osiguranja na poziv osiguratelja, koji mu mora biti dostavljen preporučenim pismom, ne isplati dospjelu premiju u roku određenom u tom pismu, a koji ne može biti kraći od mjesec dana, računajući od kad mu je pismo uručeno, niti to ne učini koja druga zainteresirana osoba, osiguratelj može samo, ako su dotle plaćene barem tri godišnje premije izjaviti ugovaratelju osiguranja da smanjuje osiguranu svotu na iznos otkupne vrijednosti osiguranja, a u suprotnom slučaju da raskida ugovor.“

Problem je u tome da li osiguratelj ima pravo, nakon nastupa osiguranog slučaja, iznos premije koji mu još nije plaćen, kompenzirati sa svotom osigurnine koju mora platiti osiguraniku. Kod tog problema treba razlikovati dva osnovna slučaja:

Prvi slučaj kada je osiguranik ujedno i ugovorna strana. Pod tom pretpostavkom nema sumnje da osiguratelju pripada pravo na kompenzaciju. To mu pravo pripada već i na temelju građanskog prava prema kojemu jedan vjerovnik ima pravo prebiti svoj dug sa svojom tražbinom prema osobi koja je njegov dužnik. Da bi postojala mogućnost kompenzacije, na temelju načela građanskog prava, tražbine moraju biti dospjele. U vezi s tim postavlja se i za odnose iz osiguranja problem dospjelosti isplate premije. To će biti onda kad osigurani slučaj nastupi prije vremena kada

63) Član 913 stav 3, 4. i 5. ZOO.

je premija morala biti plaćena. Čini se da treba razlikovati da li isplatom osigurnine osigurateljeva obaveza prestaje. Ako ne prestaje, tada nema никакве zapreke da se ne primijeni načelo građanskog prava o dospjelosti tražbine, npr. kod osiguranja zgrade za jedan određeni rok. Ako, naprotiv, isplatom osigurnine prestaje osigurateljeva obaveza, njemu treba priznati pravo na kompenzaciju bez obzira na dospjelost plaćanja premije. Drugim riječima, pod ovom pretpostavkom treba smatrati da je plaćanje premije dospjelo časom osigurateljeve obaveze isplate osigurnine. Kod kompenzacije se postavlja problem prijeboja kada je plaćanje premije ugovoren u ratama, pa u vrijeme nastupa osiguranog slučaja neke rate još nisu dospjele. U teoriji postoji mišljenje da osiguratelj ima pravo kompenzirati i još nedospjele rate. Čini se, međutim, da treba razlikovati da li isplatom osigurnine prestaje osigurateljeva obaveza. Situacija je identična kao i kada nije ugovoren plaćanje u ratama. Stranke, međutim, mogu ugovoriti da osiguratelj ima pravo kompenzirati i nedospjele rate već na temelju same činjenice da je nastupio osigurani slučaj. Nema nikakve pravne zapreke da se ne prizna valjanost ove klauzule. Na kompenzaciju ima pravo i osiguranik. To znači da nakon nastupa osiguranog slučaja osiguranik može osigurateljevom zahtjevu za naplatu premije istaći svoj prijebojni zahtjev za osigurninu. I to proizlazi iz načela građanskog prava;

Drugi slučaj je kada osiguranik nije ujedno i ugovaratelj osiguranja. Osiguratelj je osiguraniku dužnik za plaćanje osigurnine, ali ne i obratno jer osiguranik nije osigurateljev dužnik za isplatu premije, njegov dužnik je ugovaratelj. U teoriji i praksi je sporno da li pod tom pretpostavkom osiguratelj ima pravo na kompenzaciju. Zastupnici stajališta koje daje pravo na prijeboj polaze od načela pravednosti. Smatraju, naime, da bi bilo nepravedno osiguratelja siliti na plaćanje osigurnine priječeći ga, ujedno, da svoju tražbinu koja potječe iz istog pravnog odnosa, kompenzira sa svojim dugom. Drugi se striktno drže načela građanskog prava pa smatraju da prijeboj nije moguć jer ne postoje međusobna potraživanja i obaveze. Čini nam se da je ovo drugo stajalište pravno fundiranije. Čim je, naime, osiguratelj pristao na ugovor na temelju kojega jedna treća osoba ima prema njemu samostalna prava, a naplatu za svoje ugovorne obaveze ugovori sa svojim sukcontrahentom, nema pravo od trećega zahtijevati odnosnu naplatu, pa je, prema tome, ne može ni kompenzirati sa svojim dugom. Ovo, uostalom, proizlazi iz načela građanskog prava o izvršavanju ugovora.

Drugim riječima, činjenica da je osiguratelj obavezan trećem osiguraniku platiti osigurninu, ne utječe, sama po sebi, na mogućnost kompenzacije. Ova će biti moguća samo ako je osiguranik dužan platiti premiju.

Osiguratelju bi trebalo priznati pravo da ne izda polisu dok mu premija ne bude plaćena. Premda postojanje ugovora o osiguranju ne ovisi, načelno, o izdavanju police, ipak je osiguratelj u sasvim drugoj poziciji ako polisu izda, nego što bi bio u slučaju da uopće nije izdana. To je naročito važno u odnosu prema osiguraniku koji nije ujedno i ugovaratelj osiguranja. Prema njemu osiguratelj može doći u poziciju da bude morao platiti osigurninu a da od njega nema pravo zahtijevati ni kompenzaciju ni plaćanje premije. Osiguratelj se praktički u toj situaciji neće moći naći kada polisu ne izda. Kako je neizdavanje polise u slučaju neplaćanja premije osigurateljevo pravo, tako je isto i njegova dužnost da je izda kada mu premija bude plaćana. Iz tog proizlazi da ugovaratelj nije dužan platiti premiju ako mu, u momentu plaćanja, osiguratelj uskraćuje izdati polisu. Pitanje je volje stranaka u svakom konkretnom slučaju da li je osiguratelj dužan izdati polisu prije plaćanja premije kada je plaćanje ugovorenog za jedan određeni dan, odnosno kada se ona plaća u ratama. Ako nema protivne odredbe, izgleda logično da se kod ugovornog naknadnog plaćanja i plaćanja u ratama osiguratelj obavezao izdati polisu u času sklapanja ugovora, odnosno kod plaćanja u ratama, nakon plaćanja prve rate.

2. Obaveza osiguranika

Osiguranika⁶⁴ kao osobu u čiju je korist sklopljen ugovor o osiguranju, terete obaveze iz osiguratelskog posla. Ako osiguranik nije ujedno i ugovaratelj, njegova se obaveza prema osiguratelju ne temelji na činjenici sklopljenog ugovora, već na okolnosti da je on, tj. osiguranik, ugovoru o osiguranju pristupio. Prema tome, dok osiguranik ne pristupi ugovoru, osiguratelj prema njemu ne može postavljati nikakav zahtjev niti isticati bilo koje svoje pravo. Osiguranikove obaveze mogu se podijeliti na dvije glavne grupe: *u prvu* spadaju one koje postoje bez obzira na nastup osiguranog slučaja, a *druga* se grupa sastoji od onih koje se pojavljuju samo pod pretpostavkom da je osigurani slučaj nastupio. Glavne osiguranikove obaveze koje postoje bez obzira na nastup osiguranog slučaja jesu: poduzimanje potrebnih mjera da se šteta izbjegne, obavijest o promjeni rizika i očuvanje

64) Više kod A.Keglević, 345. i naredne.

osigurateljevih prava.

2.1. Obaveze kad nastane osigurani slučaj

Kad nastupi osigurani slučaj⁶⁵ osiguranik (ugovaratelja osiguranja) je dužan obavijestiti osiguratelja ili njegova predstavnika o nastupu osiguranog slučaja, poduzeti shodne mjere da šteta bude što manja, poduzeti potrebne radnje da se očuva eventualno osigurateljevo pravo regresa prema štetniku za isplaćenu osigurninu, te postupiti prema uputama osiguratelja u svrhu umanjenja štetnih posljedica. Sve su te dužnosti, uglavnom, odraz načela da jedna ugovorna stranka u izvršavanju svojih prava iz ugovornog odnosa mora voditi, u granicama razumne mogućnosti, računa i opravdanim interesima svog sukontrahenta.

2.2. Obaveze sprečavanja nastanka osiguranog slučaja

U teoriji i praksi nije potpuno raščišćeno pitanje osiguranikove dužnosti da poduzima, za vrijeme trajanja ugovora o osiguranju, a prije nastupa osiguranog slučaja, preventivne mjere kojima se sprečava nastup osiguranog slučaja. Većinom se odgovara pozitivno, tj. u smislu postojanja ove dužnosti. Prema drugom stajalištu smatra se da je osiguranik dužan poduzeti preventivne mjere samo u slučaju neposredne i očigledne opasnosti nastupa osiguranog slučaja, i to pod pretpostavkom da bi nepoduzimanje tih mera predstavljalо osiguranikovu zlu vjeru. Te mjeru mogu se pojavljivati u dvostrukom obliku: a) u negativnom u smislu da osiguranik ne smije ništa učiniti što bi moglo povećati mogućnost nastanka osiguranog slučaja, i b) u pozitivnom, naime u pravcu dužnosti otklanjanja uzroka koji mogu prouzrokovati štetu.

Pitanje osiguranikove dužnosti na poduzimanje preventivnih mera se može promatrati sa stajališta pravne prirode osiguratelskog odnosa, pozitivnih propisa i ugovornih odredaba stranaka.

a) Pravna priroda osiguratelskog odnosa bit će odlučna u onim slučajevima kod kojih se ne može naći odgovor ni u propisu, a ni u ugovoru stranaka. Čini se da s tog stajališta treba razlikovati osiguranikovo djelovanje koje se kreće u okviru pokrivenih rizika i izvan toga. Osiguranikovo postupanje koje dovodi ili može dovesti do štete koja nije pokrivena osi-

65) Više kod M. Džidić/M. Ćurković, Ugovor o osiguranju, Pravni fakultet Sveučilište u Mostaru 2017., 194. i naredne.

guranjem za osigуратеља је irelevantно, jer он ту штету неће morati nadoknадити. *Npr.* kod осигуранја prijevoznog sredstva osigуратељ isključi rizik eksplozije materije koja se u vozilu prevozi. Za njega je nebitno da li će osiguranik prevoziti eksploziv, jer за односну штету ne odgovara. Dručija je situacija kad se osiguranikovo djelovanje kreće u okviru preuzetih rizika. *Npr.* kod осигуранја zgrade protiv požара osiguranik je dužan poduzimati uobičajene protupožарне мјере. „Osiguranik se ne može više ponašati onako kako se ponašao prije potpisa ugovora o osiguranju. Potpisivanjem ugovora o osiguranju, on čini sastavni dio zajednice koju ne može staviti u opasnost svojim egoističkim postupkom“.

Drugo je sasvim konkretno pitanje koje je мјере osiguranik dužan poduzimati, odnosno čega se mora kloniti. Mora poduzimati sve uobičajene мјере prevencije, a osigurani predmet ima pravo upotrebljavati prema nje-govoj namjeni. Drugim riječima, ne smije povećavati rizik. Kao mjerilo za tu dužnost služi pažnja urednog privrednika, odnosno vlasnika ili korisnika osigurane stvari. Treba posebno naglasiti da se samim osiguranjem mjerilo ove dužne pažnje ne pojačava. Drugim riječima, osiguranik se ne mora, zbog toga jer je osiguranik, jače brinuti o osiguranoj stvari nego što mu je to nalagala dužna pažnja prije sklapanja ugovora o osiguranju.

b) Stranke često u ugovoru obično navode što je sve osiguranik dužan poduzimati, odnosno što ne smije raditi dok traje osigуратељева obaveza pokrivanja rizika. Pitanje je volje stranaka koje će pravne sankcije imati povreda tih ugovorenih osiguranikovih obaveza. Teoretski postoje dvije mogućnosti: *prva* da je ispunjenje odnosnih obaveza preduvjet za osiguranje uopće i *druga* da njihovo neizvršenje osigуратељa oslobođa obaveze isplate osigurnine, ako između povrede osiguranikove dužnosti i štete postoji uzročna veza. Ovaj problem treba prvenstveno rješavati tumačenjem volje stranaka koja proizlazi iz sadržaja ugovornih klauzula ili pravila osiguranja a eventualno i iz pozitivnih propisa. Za mnoge dužnosti ugovornih strana poslovna praksa i judikatura zauzela je određeno stajalište. Ako se na jedan od ovih načina ne može pronaći odgovor treba primjenom načela građanskog prava odnosnim klauzulama dati uže tumačenje. Isto je tako pitanje tumačenje volje stranaka da li su izričito navedene dužnosti jedine koje terete osiguranika ili uz njih postoje i druge koje doduše nisu izričito navedene ali proizlaze iz pravne prirode osigуратељskog odnosa. Ako stranke izričito drukčije ne ugovore treba smatrati da osiguranik nije

oslobođen tih obaveza koje bi imao i da nije ništa ugovoreno.

c) Kad postoji pozitivni propis koji ovaj problem rješava na određeni način situacija je jednostavna. Zakonske će se odredbe primjenjivati ako stranke, gdje im je to moguće, ne ugovore nešto drugo. Ti propisi, osim što mogu biti dispozitivnog ili kogentnog karaktera, mogu sadržavati jednu ili više načelnih odredaba ili manje detaljno nabrajati pojedine slučajeve što je sve osiguranik dužan poduzimati odnosno čega se mora kloniti za vrijeme trajanja ugovora o osiguranju. Ovo pitanje je riješeno u ZOO-a prema kojem: „osiguranik je dužan poduzeti propisane, ugovorene i sve druge mjere potrebne da se spriječi nastupanje osiguranog slučaja...“.⁶⁶ Što se tiče propisanih i ugovorenih mjera cit. propisu nema prigovora. Nije međutim tako kada se kaže da je osiguranik dužan poduzeti „i sve ostale mjere potrebne da se spriječi nastupanje osiguranog slučaja.“ Doslovnom tumačenju cit. mesta bi slijedilo da se moraju poduzeti sve objektivne mjere koje su potrebne za sprječavanje nastupa osiguranog slučaja. Tako npr. kada je automobil osiguran protiv saobraćajnih rizika, osiguranik bi ga morao zatvoriti u garažu, jer bi samo na taj način poduzeo potrebne mjere da osigurani slučaj ne nastupi. To se zaista ne može od osiguranika tražiti, jer pod tom pretpostavkom osiguranje ne bi imalo nikakvog smisla. Iz navedenih razloga mislimo da se radi o redakcijskoj grešci i da cit. mjesto treba tumačiti na način da je osiguranik dužan s osiguranom stvari postupati dužnom pažnjom u svrhu izbjegavanja nastupa osiguranog slučaja.

Na temelju propisa ZOO je uspostavljena subjektivna mogućnost sprečavanja nastanka osiguranog slučaja: „ako osiguranik ne ispunji svoju obvezu sprječavanja osiguranog slučaja ili obvezu spašavanja, a za to nema opravdanja, obveza osigурatelja smanjuje se za onoliko za koliko je nastala veća šteta zbog tog neispunjerenja“.⁶⁷ Iz tog propisa među ostalim slijedi da se osiguratelj može pozivati na neispunjerenje navedene osiguranikove obveze samo ako između navedenih propusta i nastupa osiguranog slučaja postoji uzročna veza. To odgovara pravnoj prirodi posla osiguranja. Osiguratelj ima pravo prigovoriti propuštanje odnosnih mjera ne samo osobi koja je imala svojstvo osiguranika u času nastupa osiguranog slučaja, već i za sve one osobe koje su ranije imale svojstvo osiguranika. Ovo će npr.

66) Član 926. stav 1. ZOO.

67) Član 926. stav 4. ZOO.

biti slučaj kod sukcesivnog prijenosa police.⁶⁸

3. Obaveza osiguratelja

Osigurateljski odnos kao dvostrano obavezan stvara za osiguratelja prava i obaveze. Pri tom su ipak obaveze predominantne, a prava su, uglavnom, korelat dužnosti osigurateljeve protustranke. Ovamo, npr. spada njegovo pravo da zahtijeva isplatu premije, da od osiguranika traži poduzimanje odgovarajućih mjera itd. Osigurateljeve obaveze možemo podijeliti na temelju dvaju glavnih kriterija podjele: prema važnosti u osiguratelskom odnosu i s obzirom na njihov odnos na osigurani slučaj.

Prema važnosti u osiguratelskom odnosu, osigurateljeve obaveze mogu biti: a) glavna je osigurateljeva obaveza da plati osigurninu, bez te obaveze nema ni osiguranja; b) sporedne osigurateljeve obaveze jesu one koje, doduše, proizlaze iz osiguratelskog odnosa, ali bi taj odnos i bez njih bio valjan. Ovamo naročito spada osigurateljeva dužnost da na zahtjev ugovaratelja izda polisu, kada se za to ostvare pretpostavke, potpuno ili djelomično vrati premiju itd. S obzirom na odnos osigurateljevih obaveza prema osiguranom slučaju one se dijele:a) na one koje postoje nezavisno od nastanka osiguranog slučaja, ovamo spadaju izdavanje polise, vraćanje premije i obaveze na koje se osiguratelj obaveže ugovorom koje se ne odnose na nastup osiguranog slučaja; b) na one koje nastupaju kada se osigurani slučaj ostvari.

Budući da je o obavezama za izdavanje polise i vraćanje premije već bilo govora, a kako obaveze preuzete ugovorom izlaze na ovom mjestu iz okvira trenutnog razmatranja, ovdje ćemo govoriti samo o osigurateljevoj dužnosti plaćanja osigurnine. Prema nekim autorima, postoje i druge osigurateljeve opće obaveze koje su nezavisne od nastupa osiguranog slučaja. Među te obaveze ubrajaju se: stvaranje uzajamnosti, poduzimanje mjera prevencije i stvaranje fondova premija. Sve te obaveze imaju za svrhu da se, ne samo formalno nego i stvarno, putem instituta osiguranja zaštite osiguranikovi interesi. Ne ulazeći u analizu tih obaveza pojedinačno, treba samo navesti da one, ukoliko i postoje, ne ulaze u okvir pojedinog osiguratelskog odnosa, već slijede iz ekonomске uloge osiguratelja.

3.1. Pojam osigurnine

68) Više kod M.Džidić/M.Ćurković, 186. i naredne.

Osigurnina je iznos koji osiguratelj plaća osiguraniku nakon nastupa osiguranog slučaja. Ona se od pojma svote osiguranja razlikuje utoliko što svota osiguranja predstavlja najveći iznos koji osiguratelj može biti dužan platiti osiguraniku, a osigurnina je iznos koji osiguratelj osiguraniku u tim granicama, stvarno plaća. Ako u ugovoru nije navedena svota osiguranja, osiguratelj nadoknađuje svaku štetu koju osiguranik pretrpi iz pokrivenog rizika. Osigurnina, sama po sebi, može imati dvostruki karakter. U nekim slučajevima ona ustvari predstavlja naknadu štete koju je osiguranik pretrpio iz rizika koji je osiguratelj pokrio osiguranjem, a u drugom tog značenja nema. Ova druga pretpostavka postoji danas samo kod životnih osiguranja. Koja će šteta u pogledu njenog opsega (*damnum emergens, lucrum cessans, praetium affectionis*) biti nadoknađena, ovisi o ugovoru stranaka. Inače u osiguranju vrijedi princip da se, bez posebnog uglavka, nadoknađuje samo *damnum emergens*.

Osiguratelj, nadalje, nadoknađuje i troškove koje je osiguranik prouzrokovao radi umanjenja štetnih posljedica osiguranog slučaja. ZOO zauzima to stajalište za izmaklu dobit tako da se pri utvrđivanju iznosa štete uzima u obzir izmakla dobit samo ako je to ugovoreno.⁶⁹⁾ Pitanje je ugovora stranaka da li će osiguratelj biti dužan nadoknaditi i troškove umanjenja već nastupljenih posljedica (npr. rušenje ostatka zgrade, uklanjanje ostatka automobila). Ako ugovorom nije drukčije predviđeno, vrijedi princip da te troškove osiguratelj nadoknađuje samo ako su oni nužna posljedica osiguranog slučaja. Na primjer, nadležni organi naredi rušenje ostatka u požaru uništene zgrade. Osigurateljeva dužnost isplate osigurnine nastaje na temelju stvarnih činjenica predviđenih u ugovoru odnosno zakonu. Na tu osigurateljevu dužnost ne utječe eventualna okolnost da je neka treća osoba, makar i na temelju pravomoćne presude, osiguraniku obvezna nadoknaditi štetu koja je obuhvaćena osiguranjem.

3.2. Pravna priroda dužnosti naknade štete

U teoriji još nije postignuto jedinstveno stajalište o pravnoj prirodi osigurateljeve dužnosti naknade štete osiguraniku. U tom pogledu postoji više mišljenja. Problem je, naime, u tome što osigurateljeva obaveza ne postoji u svakom slučaju, već zavisi od nastupa osiguranog slučaja, dok, nasuprot tome osiguratelj bez obzira na to da li je osigurani slučaj nastupio, uvijek

69) Član 925. stav 5. ZOO.

ima pravo na premiju. Kod toga se polazi od stajališta da, prema građanskom pravu, kod ugovora koji se zaključuju pod suspenzivnim uvjetom, ni jedna ni druga stranka ne mogu zahtijevati ispunjenje ugovorne obaveze dok suspenzivni uvjet ne nastupi. To, doduše, ne vrijedi kod aleatornih ugovora, ali se ovaj elemenat ugovoru o osiguranju poriče.

IV Trajanje osiguranja

1. Početak učinka ugovora o osiguranju

Ugovor o osiguranju proizvodi svoj učinak počev od dvadeset četvrtog časa dana koji je u polisi naveden kao dan početka trajanja osiguranja, ukoliko nije drugačije ugovoren, pa sve do završetka posljednjeg dana roka za koji je osiguranje ugovorenog.⁷⁰ Ugovorom o osiguranju se mogu dogоворити и покриванje štете nastale prije sklapanja ugovora, ali se mora ispuniti uvjet da u momentu sklapanja ugovora niti jedna od ugovornih strana nisu znale, niti su mogle znati da je već nastupio osigurani slučaj. Uzimajući u obzir da je zakonska norma o početku dejstva ugovora o osiguranju dispozitivne naravi, možemo zaključiti da odstupanje od te norme mora biti izričito ugovorenno između ugovornih strana. Momenat početka osiguravajućeg pokrića je stvar dogovora i volje ugovornih strana, pa na temelju toga i mogućnost određivanja retroaktivnog dejstva ugovora o osiguranju. Zakonska prepostavka i ovakav način uređenja norme o početku učinka ugovora o osiguranju ne od momenta sklapanja ugovora ima za cilj onemogućivanja eventualnih zloupotreba ugovornih strana kod realizacije rizika odnosno nastanka osiguranog slučaja na sam dan sklapanja ugovora.⁷¹

2. Prestanak učinka ugovora o osiguranju

Prestanak učinka ugovora o osiguranju se po prirodi stvari povezuje sa momentom roka trajanja na koji je osiguranje ugovoren. Kada je ugovorom o osiguranju određeno vrijeme trajanja osiguranja, ugovor o osiguranju prestaje proizvoditi svoje učinke istekom posljednjeg dana roka za koji je osiguranje sklopljeno. Ako rok trajanja osiguranja nije određen ugovorom, svaka strana može raskinuti ugovor s danom dospjelosti pre-

70) Član 922. stav 1. ZOO.

71) M.S. Vasiljević, Trgovinsko pravo, četrnaesto dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Udruženje pravnika u privredi Srbije, Beograd, 190.

mije, obavještavajući pismenim putem drugu stranu najkasnije tri mjeseca prije dospjelosti premije. Ako je osiguranje sklopljeno na rok dulji od pet godina, svaka strana može nakon početka ovog roka, uz otkazni rok od šest mjeseci, pismeno izjaviti drugoj strani da raskida ugovor.

Kod prestanka pravnih učinaka ugovora o osiguranju nije relevantno da li je nastupila obaveza osiguratelja na isplatu osigurane sume, odnosno isplata naknade iz osiguranja. Prestanak pravnih učinaka je u pravilo vezano za propast osigurane stvari ili propast stvari povodom koje je skopljeno osiguranje od odgovornosti, jer se na takav način isključuje mogućnost nastanka osiguranog slučaja. U slučaju kada se nakon sklapanja ugovora o osiguranju dogodilo smanjenje rizika ugovaratelj osiguranja ima pravo zahtijevati odgovarajuće smanjenje premije, računajući od dana kada je o smanjenju obavijestio osiguratelja. Ako ne pristane na smanjenje premije, ugovaratelj osiguranja može raskinuti ugovor.⁷² Dakle, ukoliko je osigurana stvar propala zbog nekog događaja koji nije predviđen u polisi, osiguratelj je obavezan ugovaratelju osiguranja vratiti srazmjeran dio premije preostalom vremenu ugovornog trajanja osiguranja.⁷³

3. Stečaj ugovaratelja osiguranja ili osiguratelja

U slučaju stečaja ugovaratelja osiguranja osiguranje se može nastaviti, ali svaka strana ima pravo raskinuti ugovor o osiguranju u roku od tri mjeseca od otvaranja stečaja, u kom slučaju stečajnoj masi ugovaratelja pripada dio plaćene premije koji odgovara preostalom vremenu osiguranja. U slučaju stečaja osiguratelja ugovor o osiguranju prestaje nakon isteka trideset dana od otvaranja stečaja.⁷⁴ Dakle, stečaj osiguratelja proizvodi pravni učinak prestanka ugovora o osiguranju, dok u slučaju stečaja ugovaratelja osiguranja postoji mogućnost nastavka osiguranja, ali stečajni upravnik ili osiguratelj mogu raskinuti ugovor o osiguranju, tako da u tom slučaju u stečajnu masu ulazi i dio plaćene premije koji odgovara preostalom vremenu na koji je ugovor o osiguranju sklopljen.⁷⁵

72) Član 916. ZOO.

73) M. S. Vasiljević, 190.

74) Član 923. ZOO.

75) M.S. Vasiljević, 190.

III ZAKLJUČAK

Osnovno obilježje djelatnosti osiguranja je da ono kroz različite organizacijske oblike pruža ljudskoj zajednici određenu sigurnost, a u osnovi same ideje osiguranja leži načelo uzajamnosti i solidarnosti. Članovi ljudske zajednice u poslovima osiguranja su, osim zaštite imovinske vrijednosti, prepoznali odgovarajući medij i za zaštitu interesa vezanih uz ljudski život, pojedinaca ili pojedinih kolektiva. Osiguranje u savremenim uvjetima življenja pokazuje univerzalnu vrijednost i nezamjenjivost u funkciji pravno-ekonomskog instrumenta zaštite ljudskog integriteta. Ono značajno pomaže funkcioniranju svih elemenata političko pravnog uređenja (sustava), pridonosi socijalnoj sigurnosti, te postaje jedan od esencijalnih elemenata nacionalnog i međunarodnog pravnog poretka.

Fazit

Das grundlegende Merkmal der Versicherungsaktivitäten besteht darin, dass sie der menschlichen Gemeinschaft eine gewisse Sicherheit durch verschiedene Organisationsformen bieten, und im Grunde beruht der Versicherungsgedanke auf dem Prinzip der Gegenseitigkeit und der Solidarität. Zusätzlich zum Schutz der Eigentumswerte haben Mitglieder der menschlichen Gemeinschaft im Versicherungsgeschäft das geeignete Medium und zum Schutz von Interessen in Bezug auf menschliches Leben, Einzelpersonen oder einzelne Kollektive erkannt. Die Versicherung in heutigen Lebensbedingungen zeigt universellen Wert und Unentbehrlichkeit in der Funktion eines rechtlichen und wirtschaftlichen Instruments zum Schutz der menschlichen Integrität. Es trägt wesentlich zum Funktionieren aller Elemente der politischen und rechtlichen Regulierung (System) bei, trägt zur sozialen Sicherheit bei und wird zu einem der wesentlichen Elementen der nationalen und internationalen Rechtsordnung.

